

INDEX**071**

MONITOR
VOOR DE
ECONOMISCHE
AGENDA
LEIDSE
REGIO

2014

ECONOMIE**071**

LEESWIJZER

De Index071 legt de vorderingen van Economie071 vast. Economie071 is het gezamenlijke programma van de gemeenten, ondernemersverenigingen en kennisinstellingen in de Leidse regio. De index gaat daarmee niet over de economische prestaties in deze regio in algemene zin, hij gaat over de onderwerpen die de samenwerkende partijen als hun gezamenlijke agenda hebben afgesproken. Die agenda wordt voor een groot deel bepaald door regio-specifieke thema's. De index brengt de ontwikkeling van deze thema's in kaart ten opzichte van het peiljaar 2008. Dat peiljaar krijgt de basiswaarde 100 mee, alles wat de thema's aan scores boven de 100 bereiken, is 'winst'. De inzet is om van de index een jaarlijks terugkerende monitor te maken. Een index meet immers een ontwikkeling in de tijd. Tegenvallende cijfers kunnen aanleiding zijn tot analyse en bijstelling van het beleid.

De kern van de index bestaat uit een overzichtelijk aantal 4tjes. Dat deze eerste editie toch een heel rapport geworden is, heeft te maken met de 'plicht tot verantwoording'. De index is een constructie, waar door veel mensen aan is bijgedragen. Er is toelichting en verantwoording nodig. De volgende edities kunnen volstaan met verwijzing naar dit 'voorwerk' en zullen compacter zijn.

Er zijn drie leesroutes:

ROUTE 1 Wie alleen de resultaten wil weten, bestudeert de scores in de hoofdstukken 1 tot en met 6 en leest de korte interpretaties, met overslaan van de beschrijving van de parameters achter elk hoofdstuk.
Geschatte tijdsduur 40 minuten.

ROUTE 2 Wie mee wil discussiëren over Economie071, vult route 1 aan met de hoofdstukken 'Wat is Index071?'(p.5) en 'De Index als aangever van het economisch debat' (p.48) en neemt naar behoefte kennis van de beschrijving van de parameters.
Geschatte tijdsduur 90 minuten.

ROUTE 3 Wie wil mee discussiëren over de index zelf, leest naast route 2 ook de beschrijving van de parameters.

Naast methodologische overwegingen, maakt de index ook de nodige inhoudelijke vragen los. De index is een mooie aanjager van het inhoudelijk debat, zoals bij de voorbereiding al bleek in de gesprekken met deskundigen. In het hoofdstuk 'De Index als aangever van het economisch debat' geven we een deel van dat debat weer. Dat hoofdstuk maakt een begin met de opinievorming over de cijfermatige uitkomsten.

INHOUDSOPGAVE

LEESWIJZER	3	DE INDEX ALS AANGEVER	48
WAT IS INDEX071?	5	VAN HET ECONOMISCH DEBAT	
De systematiek		Is een hoog opleidingsniveau goed voor de economie?	
Selectie van de parameters		Twee keuzemomenten op agenda en in index	
De weging		Vergelijking met andere kennissteden	
Vitaliteit: nog niet opgenomen			
1	12	BIJLAGE 1	62
HOE GAAT HET MET DE LEIDSE REGIO?		Lijst van deelnemers discussieavonden	
2	14	BIJLAGE 2	64
HOE GAAT HET MET LIFE SCIENCES & HEALTH?		Weging van de parameters	
3	25	BIJLAGE 3	70
HOE GAAT HET MET ONDERNEMERSCHAP EN JONG TALENT?		Beschrijving geselecteerde ranglijsten	
4	32		
HOE GAAT HET MET DE AANSLUITING ONDERWIJS - ARBEIDSMARKT?			
5	36		
HOE GAAT HET MET HET VESTIGINGSKLIMAAT?			
6	43		
HOE GAAT HET MET DE REGIOMARKETING?			

WAT IS INDEX071?

Dit hoofdstuk is onderdeel van de leeswijzer

ROUTE 2

De gemeentebesturen van Katwijk, Leiden, Leiderdorp, Oegstgeest, Voorschoten en Zoeterwoude, de ondernemersverenigingen uit deze gemeenten en hun gezamenlijke koepel, VNO-NCW West, de Kamer van Koophandel, ROC Leiden, Hogeschool Leiden, Leids Universitair Medisch Centrum (LUMC) en Universiteit Leiden hebben besloten om een gezamenlijke economische agenda op te stellen en uit te voeren, onder de naam Economie071. De voor u liggende Index071 is een instrument waarmee de resultaten van de samenwerkingsagenda aan een actieve monitoring worden onderworpen. In zijn meest compacte vorm is de index een cijfer, waarin de ontwikkelingen in de regio worden weergegeven ten opzichte van een bepaald peiljaar. We hebben als peiljaar 2008 gekozen, omdat dit het laatste jaar is dat de economische prestaties nog niet door de recessie zijn beïnvloed. De cijfers van latere jaren staan dus in verhouding tot het startpeil (= 100) van 2008.

Alle scores beneden de 100 zijn verlies, alle scores boven de 100 zijn verworvenheden. We hebben in de jaren die achter ons liggen landelijk een economische groei gezien die tussen de -2% en de +2% per jaar ligt. Wanneer de index de reguliere economische groei zou representeren, zou het cijfer zonder de invloed van de economische recessie voor 2014 wellicht 104 of 105 bedragen.

De 071-index representeert een specifieke set variabelen, die de regio met gericht beleid wil beïnvloeden. Als het beleid effectief is, mag je verwachten dat de index aanzienlijk hoger uitkomt dan de reguliere groei. En als het indexcijfer tegen valt, mag je in redelijkheid vraagtekens zetten bij de effectiviteit van het beleid. Nog steeds zal de invloed van macro-economische ontwikkelingen groot zijn en is het effect van regionaal economisch beleid lastig hiervan los te koppelen. Achter dit ene cijfer gaat een mand schuil van 44 variabelen, die gezamenlijk een goed beeld geven van de stand van zaken van de gezamenlijke agenda. Ook die variabelen of parameters worden van een indexcijfer voorzien. Het eindresultaat bevat dus de duidelijkheid van 'de ene oogopslag'- het eindcijfer, maar draagt ook

Barbara van Druten (ARTadvertisements)

In deze collage zijn diverse beelden die de gemeenten in de Leidse regio vertegenwoordigen, op ludieke wijze gecombineerd. Hierdoor ontstaat een surrealistische werkelijkheid. Straten en beelden lopen in elkaar over, waardoor de kijker enigszins misleid wordt door de 'nieuwe werkelijkheid'.

de nuancering aan door aan te geven welke parameters zich goed ontwikkelen en met welke het minder gaat. De index bestaat dus uit een eindcijfer en 'onderliggende' cijfers, plus talige informatie over verklaringen en trends.

Naast een instrument voor monitoring is de index bovenal een middel om het regionale economische debat te stimuleren en op argumentatieve wijze te kunnen voeren. Daarom is er voor gekozen om de index op te zetten in samenspraak met vertegenwoordigers, deskundigen en andere belanghebbenden in de Leidse regio. Gedurende drie panelavonden hebben ruim twintig betrokkenen zich uitgesproken over de relevantie van de verschillende parameters en duiding gegeven aan het huidige economische beleidsdebat.

De systematiek

De systematiek van de index is eerder beproefd en gevalideerd, onder meer in het Amsterdam City Index. Cruciaal in de index zijn:

- De set van parameters moet een correct beeld schetsen van de gezamenlijke agenda. En wel in tweeledige zin: de set moet in de eerste plaats plausibel en herkenbaar de kern van de agenda raken. En in de tweede plaats moeten de parameters uit stabiele en betrouwbare bronnen afkomstig zijn. Zo zijn meerjarige cijferreeksen op basis van CBS- en KvK-bestanden voor het Leidse regio gebied meestal goed bruikbaar omdat deze data voor de meeste gemeenten beschikbaar zijn.
- De beoordeling van het onderlinge gewicht van de parameters. Het is niet zo dat bij de keuze van 44 parameters al die parameters voor 1/44ste deel het indexcijfer bepalen. De ene parameter weegt zwaarder dan de andere. De weging is een activiteit van de eerder genoemde panels met deskundigen en betrokkenen. Het gaat praktisch om enkele gespreksavonden met 'goed gewortelde' vertegenwoordigers van bedrijfsleven, onderwijs, onderzoek en overheid. Dat 'intersubjectieve' proces laat altijd enige resttwijfel toe over de validiteit van een parameter, maar het kan terdege resulteren in een stabiel instrument.

Het komt natuurlijk neer op de twee basiswaarden van elk onderzoek: validiteit en betrouwbaarheid. Je moet meten wat je wilt meten – de index moet de ontwikkelingen van de gezamenlijke Economische Agenda Leidse regio in kaart brengen (validiteit) en de meting moet goed uitgevoerd worden, met stabiele bronnen (betrouwbaarheid).

Nog kort iets over de 'veranderbaarheid' van de index.

Iedereen die regelmatig gebruik maakt van statistiek, weet hoe ontgoochelend het kan zijn als parameters te vaak veranderen. Nieuwe indelingen van gebieden of sectoren en nieuwe definities maken tijdreeksen onvergelykbaar. Een index werkt alleen met een zekere stabiliteit van de bronnen. Elk jaar andere parameters omdat de politieke prioriteiten veranderen, is geen begaanbaar pad.

Dat wil niet zeggen dat de index volkomen onveranderlijk is. Zolang de 'bottom-line' de kennisintensiteit blijft, zijn wel wat aanvullingen mogelijk. Laten we kijken naar het speerpunt 'structuurversterking', met als uitwerkingen 'life sciences' en 'vitaliteit' (opsomming in de volgende paragraaf). Structuurversterking is een sleutel voor zowel de agenda als de index, omdat het de locomotief van de economische ontwikkeling is. De stuwkracht voor de agenda moet daar vandaan komen. Katwijk – de tweede pool in de agglomeratie – zou op termijn iets aan die locomotief kunnen toevoegen. Katwijk heeft twee sectoren die in de rest van het gebied amper voorkomen: maakindustrie en glastuinbouw. Op dit moment is de kennisintensiteit en de waardetoevoeging van die twee sectoren nog niet bijzonder hoog, althans niet erg gearticuleerd. Maar dat zou kunnen veranderen. Het glas en de industrie kunnen in theorie zeker iets toevoegen aan het regioprofiel van kennis en innovatie. Het tegen de Katwijkse grens aan gelegen space complex zou dat nu al kunnen doen. Voor parameters die op dit soort nieuwe ontwikkelingen teruggrijpen, zou een beperkt herontwerp van de index in de toekomst mogelijk zijn.

Selectie van de parameters

Met de Index071 streven we niet naar een volledig economisch plaatje van de regio (al zou dat een aardige bijvangst zijn). Het doel is om de resultaten van de Economische Agenda Leidse regio en de gezamenlijke inzet van de partners in kaart te brengen.

Voor het selecteren van de gewenste parameters kunnen we dus in grote mate terugvallen op de samenwerkingsagenda.

Voor de Economische Index071 gaan we uit van de volgende speerpunten uit de agenda.

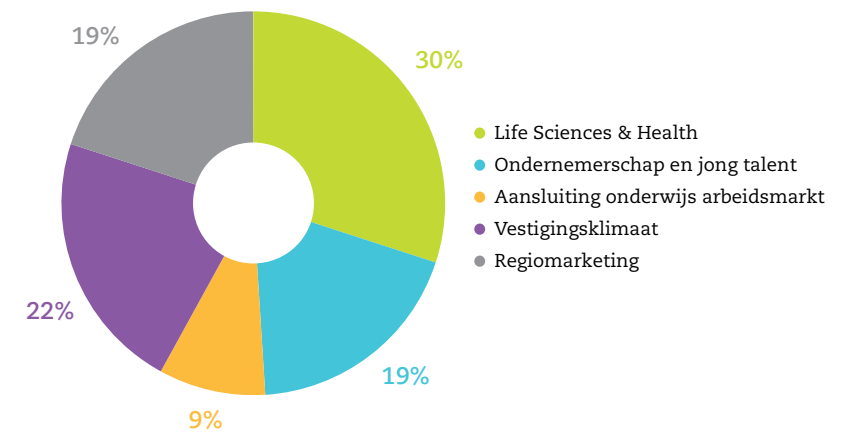
- Economische structuurversterking
 - Clusterontwikkeling Life Sciences en Health
 - Clusterontwikkeling Vitaliteit
- Startend ondernemerschap
 - Binden van jonge starters en talenten uit het onderwijs
 - Zzp'ers faciliteren in huisvesting (in navolging succes Area071)
- Onderwijs arbeidsmarkt
 - Optimaliseren van het stage-aanbod
- Regiomarketing en acquisitie
 - Branding Leidse regio
- Vestigingsklimaat (randvoorwaarde)
 - Samenhangend aanbod van detailhandel en van werklandschappen
 - Bereikbaarheid en leefbaarheid van de economische 'hotspots'
 - Binden van buitenlandse werknemers/woonklimaat

Deze speerpunten hebben we ondergebracht in vijf 'manden' voor de index: Life Sciences & Health, ondernemerschap en jong talent, aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt, vestigingsklimaat en regiomarketing. Vervolgens heeft een regiegroep, bestaande uit de stafleden van Economie071 en vertegenwoordigers van de Kamer van Koophandel en Beleidsonderzoek en Analyse (BOA) van de Gemeente Leiden, gezamenlijk met de onderzoekers een selectie gemaakt van relevante gegevens die beschikbaar zijn voor de regio, of een deel daarvan. In deze selectie van parameters is rekening gehouden met de eerder genoemde voorwaarden zoals bronstabiliteit.

De weging

Gedurende de panelbijeenkomsten is de verschillende betrokkenen gevraagd om zich uit te spreken over de geselecteerde parameters en een afweging te maken van hun onderlinge relevantie voor de agendavoering in de Leidse regio. We hebben de weging gespreid over drie panelbijeenkomsten met ieder een eigen afvaardiging aan panelleden. De eerste avond hebben ondernemers de parameters gewogen, vervolgens een groep van 'regiokenners' en tot slot een spiegelgroep van vertegenwoordigers buiten de Leidse regio.

Na een uitvoerig debat over de herkomst, relevantie en betrouwbaarheid van de afzonderlijke parameters is aan de panelleden gevraagd om individueel een weging toe te passen door middel van puntenverdeling. Per thema konden 100 punten worden verdeeld over de gepresenteerde parameters, waarbij geen restricties zijn aangegeven. Er kon voor gekozen worden om aan een parameter geen enkel punt toe te kennen of juist bijzonder veel punten (zelfs alle punten konden aan een enkele parameter worden verbonden). Onderstaand de resultaten van de weging voor de vijf mandjes. Een uitgebreide weergave van de weging per parameter is als bijlage 2 bij deze publicatie opgenomen.

Vitaliteit : nog niet opgenomen

Een zesde mandje zou kunnen gaan over Vitaliteit. Samen met het cluster Life Sciences & Health gaat het bij Vitaliteit om economische structuurversterking. Vitaliteit zou zich wel eens tot een tweede economisch cluster kunnen ontwikkelen. In deze index hebben we Vitaliteit niet kunnen scoren zolang dit verkennend onderzoek plaatsvindt. We weten immers (nog) niet wat we moeten meten. Wat is vitaliteit en hoe kan vitaliteit een plek in de economische agenda van de Leidse verwerven?

Vitaliteit

Vitaliteit is meer dan zorg en richt zich op de verkracht van mensen van 0 tot 100 jaar. Voorkomen van een zorgbehoefte en zelfredzaamheid van burgers staat daarbij centraal. Daarvoor is het nodig dat het makkelijk wordt gemaakt om gezonde levensstijlen te omarmen en actief te zijn in netwerken op buurt- en straatniveau die hulp kunnen bieden indien nodig. Op die manier wordt er gewerkt aan het concept van Healthy Cities waarbij mensen steeds fitter en vitaal ouder worden.

Kernbegrippen binnen Vitaliteit zijn 'eigen regie' en 'eigen verantwoordelijkheid' over je gezondheid en zorggedrag. Het gaat hierbij vooral om preventieve gezondheidszorg. Verschillende zorgpartners in de Leidse regio, het LUMC, Universiteit Leiden, Hogeschool Leiden (Generade), Alrijne Zorggroep (de nieuwe naam voor het gefuseerde Diaconessenhuis en het Rijnland Ziekenhuis) en de vitaliteitsboulevard in Leiderdorp, hebben afgesproken om binnen een *netwerk-community* samen te werken en op zoek te gaan naar burgers die in staat zijn zelf in beweging te komen en zelfredzaam te zijn.

Er zijn drie 'routes' geformuleerd die investeringen op het gebied van vitaliteit kunnen stimuleren en bijdragen aan nieuwe markten, meer banen en omzetting in de regio:

- Een prijsvraag in de categorieën bedrijven, onderwijsinstellingen en burgers: "participatie als economische bijdrage";
- Innovatie-experts van alle partners van de agenda bedenken in werksessies concrete projecten met een economisch business model;

- De opening van het Data Science Center op de Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen geeft de partners uit de Leidse regio de mogelijkheid om Big Data te analyseren op het vraagstuk van Vitaliteit, bijvoorbeeld een regio-analyse van gezondheids- en ziektegegevens.

Het is nog even afwachten of uit deze initiatieven een helder beeld van het cluster Vitaliteit naar voren komt; met een meetbare, economische impact. Dan zal ook Vitaliteit als thema in de economische index071 worden opgenomen.

'De Universiteit wil dat de resultaten van haar onderzoek ten goede komen aan de maatschappij en daarvoor zijn levendige samenwerkingsrelaties met bedrijven en ondernemingen noodzakelijk. Daarom zijn wij partner in de Economische Agenda.'

Willem te Beest

vice-voorzitter van het College van Bestuur Universiteit Leiden

1 HOE GAAT HET MET DE LEIDSE REGIO?

Het indexcijfer voor de Leidse regio voor 2014 is **122** (ten opzichte van 100 in het peiljaar 2008).

Dit cijfer wordt bereikt door een gewogen optelsom van vijf manden, met elk hun eigen score. Onderstaande tabel bevat de scores per mand. Leeswijzer: de mand 'Life Sciences & Health' heeft in 2014 het indexcijfer 142 bereikt ten opzichte van 100 in het peiljaar 2008. Deze score bepaalt 30% van het totaal van de O71-index.

	Weging	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Life sciences & health	30%	100	115	125	125	132	141	142
Ondernemerschap en jong talent	19%	100	100	106	109	108	111	116
Aansluiting onderwijs – arbeidsmarkt	9%	100	100	104	106	115	116	115
Vestigingsklimaat	22%	100	101	101	102	103	106	106
Regiomarketing	19%	100	101	102	105	110	113	117
Economische Index		100	105	109	111	115	120	122

Een score van 122: is dat goed of is dat slecht?

Een paar overwegingen:

- 2008 was het laatste jaar dat de macro-economische cijfers nog niet door de crisis werden beïnvloed. Na 2009 zijn de cijfers somber: een minimale economische groei, een stagnerende omzet, een oplopende werkloosheid, een dalend vertrouwen. We gaan in de analyse achter het cijfer 122 ontdekken dat de Leidse regio niet vrij is van deze macro-economische malaise. Dat het gebied toch tegen de klippen op naar een index van 122

is gegroeid, heeft te maken met regiospecifieke omstandigheden. Kort gezegd: De Leidse regio handhaaft zich fantastisch, dankzij het Life Sciences & Health cluster. De Leidse regio is in de moeilijke jaren die achter ons liggen een 'hot spot' gebleken.

- De O71-index lijkt qua structuur en oorspronkelijk beoogde gebruikswaarde op een index uit een andere 'hot spot': de binnenstad van Amsterdam. Die meet natuurlijk heel andere dingen, maar verbindt ook parameters op macro- en microniveau, landelijk en regiospecifiek. De Amsterdam City Index bewoog tussen 2005 en 2013 van 100 naar 118. Ook dat is een formidabele prestatie: het centrum van Amsterdam bleek 'crisisproof'. Maar de Leidse regio deed het nog beter.

De mooie score voor de Leidse regio wordt in hoge mate bepaald door het life sciences complex. De lang volgehouden keuze voor structuurversterking door dit complex, betaalt zich nu uit. De manden voor ondernemerschap, de aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt en regiomarketing scoren ook mooi, maar zoals we gaan zien wordt dat succes eigenlijk ook voor een flink deel bepaald door het life sciences complex. Alleen de mand 'vestigingsklimaat' – met vooral macro-economische parameters die niet zoveel met life sciences te maken hebben – scoort matig.

'De partners in de Leidse regio vullen elkaar goed aan waardoor samenwerking meerwaarde heeft. Zo heeft Katwijk kennis te kort, maar beschikt wel over ruimte en productiecapaciteit. Katwijk ziet veel kansen in de samenwerking en we willen dan ook actief bijdragen aan uitvoering van de acties.'

Willem van Duijn - Wethouder gemeente Katwijk

2 HOE GAAT HET MET LIFE SCIENCES & HEALTH?

We zagen al dat het Life Sciences & Health cluster een stevig gewicht vertegenwoordigt in de O71-index. In onderstaande tabel vindt u de scores per parameter, met hun relatieve gewicht (eerste kolom). Onder de tabel geven we een korte inhoudelijke interpretatie. En daarachter treft u een technische toelichting bij de parameters.

	Weging	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14
1 Aantal werkzame personen bij life sciences bedrijven BSP	20%	100	100	105	111	117	136	136
2 Aantal life sciences bedrijven BSP	10%	100	100	104	110	125	126	130
3 Totaal aantal bedrijven BSP	7%	100	103	107	114	127	128	128
4 WOZ waarde BSP	4%	100	100	100	104	103	96	96
5 Aantal bedrijven zorgsector (niet zijnde life sciences of individuele artsen)	9%	100	100	97	96	86	91	91
6 Aantal nieuwe medicijnen in ontwikkeling en op de markt, bedrijven BSP	11%	100	196	218	204	211	211	211
7 Verworven onderzoeksbudget LUMC en Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen	7%	100	109	120	131	127	134	134
8 Aantal wetenschappelijke publicaties LUMC en Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen	4%	100	104	108	126	130	122	122
9 Aantal promoties LUMC en Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen	3%	100	96	102	104	121	127	127
10 Aantal promovendi LUMC en Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen	2%	100	106	104	103	111	121	121
11 Score Universiteit Leiden op Shanghai Ranking (clinical medicine & pharmacy)	10%	100	103	101	102	106	105	106
12 Aantal studenten life sciences & health gerelateerde opleidingen	8%	100	100	112	112	113	124	124
13 Instroom buitenlandse masterstudenten LUMC en Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen	5%	100	160	249	194	260	347	347
Index Life Sciences & Health		100	115	125	125	132	141	142

Deze mand heeft een zeer forse sprong gemaakt: er zijn 42 indexpunten gewonnen ten opzichte van het startjaar 2008. Zo'n sprong doet als vanzelf de vraag rijzen of het wel een realistisch beeld is: kan een economisch-wetenschappelijk cluster in een recessietijd zo'n vlucht nemen?

We maken er drie opmerkingen over:

- Het was vanuit alle mogelijke bronnen al bekend dat het science park goede jaren meemaakt. Dat is niet alleen te danken aan de ondernemers, onderzoekers en studenten die op dit moment het cluster dragen. Het is evengoed te danken aan hun voorgangers: clusterontwikkeling is een kwestie van lange adem. Het park is na een schuchtere aanloop in 1984 officieel van start gegaan. Het heeft tot ver in de jaren negentig kritieke momenten gehad, waarbij bedrijven 'omvielen' en de vraag was of er al voldoende veerkracht was om klappen op te vangen. Het gaat in dit cluster bovendien om een thema met extreem lange doorlooptijden. Het kost jaren voordat onderzoek tot nieuwe medicijnen leidt en het kost nog eens jaren om het proces van testen en autoriseren te doorlopen. Maar als het eenmaal gaat lopen, staat er ook een productielijn die betrekkelijk ongevoelig is voor de conjunctuur. Het indexcijfer maakt zeker het succes van het park van de laatste jaren duidelijk, maar het maakt ook duidelijk wat het rendement is van een lang volgehouden inspanning.
- De parameter die de grootste sprong heeft gemaakt is parameter 13, het aantal buitenlandse studenten. Het park heeft een buitengewone aantrekkingskracht op buitenlandse studenten kunnen ontwikkelen. Toch is deze parameter misschien niet de belangrijkste maatstaf voor het succes. Bij de werving van buitenlandse studenten spelen subjectieve en incidentele factoren nog een rol. Bij een serie wat slechtere ervaringen of een verminderde marketinginspanning kan het aantal ook weer inzakken. Het goede nieuws zit vooral in de zeer voorspoedige ontwikkeling van de parameters medicijnen (6) en het aantal werkzame personen (1). Dat zijn echte structuurparameters. Die zeggen iets over de robuustheid van het cluster.
- In verschillende jaren zien we een uitzonderlijk hoge stijging van de werkgelegenheid, de parameter waar het hoogste gewicht aan

is toegekend. Het feit dat het science cluster zich in dergelijke reuzenstappen ontwikkelt doet vermoeden dat een groeiplafond de komende jaren nog niet in zicht is. Anders dan de cijfers misschien doen vermoeden gaat het hier niet om 'toevalstreffers' maar zijn het de effecten van lange termijn investeringen. Een goed voorbeeld is het bedrijf ProSensa dat jarenlang onderzoek beloond zag worden door het binnenslepen van een miljoenencontract voor een nieuwe onderzoeksfase van een medicijn. Het werknemersaantal werd in één jaar meer dan verviervoudigd om het project uit te voeren. Voor het acquireren van nieuwe bedrijven beschikt men over eenzelfde lange adem, er zijn diverse gesprekken gevoerd op internationaal niveau die ervoor hebben gezorgd dat Astellas zich op het Bio Science Park heeft gevestigd. In 2010 is de verhuizing aangekondigd en het nieuwe pand werd in 2013 in gebruik genomen.

De mand parameters als geheel maakt goed duidelijk dat het met het science park om een echt cluster gaat, met de inzet van alle vier o's uit de 'triple helix': ondernemingen, onderwijs, onderzoek en overheid. Als de mand in z'n geheel nu iets duidelijk maakt, dan is dat niet alleen een conjunctureel succes in een tijd die geplaagd wordt door recessie. Het is vooral een signaal dat structuurversterking – een keuze voor een lange termijn strategie – heel goed werkt. De Leidse regio is stabiel dankzij lang volgehouden keuzes.

Selectie parameters Life Science & Health

Vrijwel iedere regio heeft in het huidige lokaal economisch discours ambities op het gebied van kennisintensieve clusterontwikkeling om innovatiekracht, toegevoegde waarde en talent aan zich te binden. De aanwezigheid van één of meerdere volwaardig economisch cluster(s) is een belangrijke factor geworden in de stedelijke concurrentie om talent, bedrijvigheid en kennis. Dat leidt in enkele gevallen tot krampachtige pogingen om economische clusters te lokaliseren waar ze niet direct zichtbaar zijn. Dat probleem hebben we hier niet. De Leidse regio beschikt over het grootste medische cluster van Nederland, met name geconcentreerd op het Bio Science Park. De ambitie van Economie071 is om het cluster de komende twee jaar te versterken waarbij voornamelijk wordt ingezet op het vermarkten van aanwezige kennis, oftewel kennisvalorisatie.

Dit hoofdstuk is onderdeel van de leeswijzer

ROUTE 2

De vele life sciences bedrijven die aanwezig zijn op het science park zijn uiteraard van cruciaal belang voor het functioneren van het cluster: zij zorgen voor werkgelegenheid, omzet- en kennisontwikkeling en de economische dynamiek. Maar alleen bedrijvigheid maakt nog geen economisch cluster. De combinatie van economische ontwikkelingen met wetenschappelijk toponderzoek, bijpassende onderwijscurricula en faciliterende beleidsinspanningen maakt Life Sciences & Health tot een volwaardig economisch cluster. Voor het meten van de resultaten binnen het cluster Life Sciences & Health baseren we ons op de prestaties op al deze drie gebieden. Het gaat kortom over het functioneren van drie van de vier O's: ondernemers, onderzoek en onderwijs. De rol van de overheid is vanzelfsprekend ook evident maar veel meer faciliterend.

De eerste zes parameters gaan in op de economische prestaties, parameter 7 tot en met 11 behandelen de vorderingen op het gebied van onderzoek en de laatste twee indicatoren gaan in op de populariteit van de onderwijscurricula.

1. Aantal werkzame personen bij life sciences bedrijven op het Bio Science Park

Werkgelegenheid is een veel gebruikte indicator om de prestaties van een economisch cluster meetbaar te maken. Daarbij wordt, vaak impliciet, verondersteld dat een stijging van de werkgelegenheid economische groei betekent. Dat is niet altijd het geval, zo kan in bepaalde gevallen worden beredeneerd dat een daling van de werkgelegenheid een verhoging van de efficiency betekent. Dat is met name het geval bij arbeidsintensieve sectoren met laaggeschoold werk. In het cluster Life Sciences & Health gaat het echter om kennisintensieve arbeid. De werknemers vormen het belangrijkste 'productiekapitaal' en innovatiekracht van de bedrijven. Economische groei van een bedrijf resulteert in veel gevallen dan ook tot uitbreiding van het personeelsbestand.

Er bestaan verschillende methodieken om de werkgelegenheid op het Bio Science Park in kaart te brengen. Er is in dit verband gekozen om de definitie van de Leiden Bio Science Park Foundation aan te houden, gecombineerd met werkgelegenheidscijfers van het Bedrijvenregister Zuid-Holland. Daarbij concentreren we ons op de werkgelegenheid bij het 'harde economische deel' van het cluster, de life sciencebedrijven. Het overgrote merendeel van de bedrijvigheid

is gericht op medische life sciences (ook wel de 'rode' life sciences), daarnaast zijn er enkele 'groene' (voedsel en planten) en 'witte' (chemie) life sciences bedrijven. Geografisch gezien gaat het hier over een ruimte hantering van het BSP. Ook life sciences gerelateerde bedrijven die niet direct op het grondgebied van het science park zitten, maar bijvoorbeeld op de Schipholweg, worden onder deze parameter meegenomen.

2. Aantal life sciences bedrijven

Er zijn verschillende redenen om het aantal life sciences vestigingen als een belangrijke parameter te beschouwen. Het is om te beginnen een teken van voldoende kritische massa. Een cluster dat afhankelijk is van één of enkele grote bedrijven is kwetsbaar, zoals de ervaringen van 'dat andere' life sciences cluster in Oss ons hebben geleerd waar het wegtrekken van MSD Organon bijna het definitieve einde van de economische bedrijvigheid betekende. Nu staat het Life Sciences & Health er op dit gebied een stuk rooskleuriger voor, maar het is goed om deze basis verder uit te breiden om de economische kracht van het cluster te versterken. Daarnaast zegt het wat over de innovatiekracht binnen het cluster. Veel ondernemers beginnen als werknemer en doen hier inspiratie en kennis op die ze omzetten in een concreet businessplan. Tot slot zegt het iets over de aantrekkingskracht van het cluster voor bedrijven buiten de regio, het Bio Science Park is de afgelopen jaren zeer succesvol geweest in het aantrekken van (buitenlandse) bedrijven.

Het is in de praktijk een enorm lastige opgave om het aantal life sciences bedrijven voor de gehele regio in kaart te brengen. Daarvoor is een handmatig doorzoeken van de bestanden nodig. Met statistische indelingen kom je er niet. De Bio Science Park Foundation doet dit al enkele jaren, vandaar dat we deze betrouwbare gegevens hier opvoeren. Mogelijk dat in de toekomst dit ook voor de regio kan worden uitgezocht.

3. Aantal bedrijven BSP

Een economisch cluster rendeert beter in een pluriforme bedrijfsomgeving, een veelvoud aan bedrijven die zich op diverse economische terreinen manifesteren. Vandaar dat we niet enkel kijken naar het aantal life sciences bedrijven maar tevens de economische context daaromheen in kaart willen brengen. Veel bedrijven zonder een life sciences profiel profiteren in hoge mate van de economische

Bron is de Leiden
Bio Science Park
Foundation.

ontwikkelingen binnen het Life Sciences & Health cluster als toeleverancier of doordat ze op andere wijzen ketengerelateerd zijn. Het is niet mogelijk om het volledige multiplier effect van het cluster in kaart te brengen maar we kunnen hier aandacht aan besteden door het totaal aantal bedrijven op het Bio Science Park, van ieder bedrijfstype, in kaart te brengen.

We hanteren bij deze parameter de beperkte geografische definiering, dus bedrijven direct gelegen op het science park, met uitzondering van enkele life sciences bedrijven die in de directe nabijheid zijn gelegen.

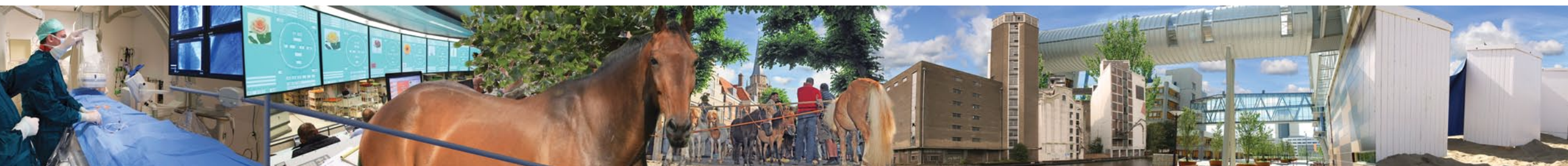
4. WOZ waarde Bio Science Park

De verschillen in zakelijk vastgoedwaarde tussen verschillende bedrijventerreinen kan groot zijn afhankelijk van de functie. De waarde van een logistiek bedrijvencomplex is doorgaans relatief lager dan dat van een regulier bedrijventerrein. Dat is logisch. Loodsen, binnen- en buitenopslag en (vrachtwagen)parkeerterreinen zijn veel minder waard dan werkplaatsen of kantoorruimtes. Hoewel we niet kunnen spreken van een volledige correlatie geldt doorgaans dat bedrijventerreinen met een hogere vastgoedwaarde tevens meer werkgelegenheid hebben, de toegevoegde waarde hoger is en het opleidingsniveau van het personeel hoger is. Zo weten we dat de vastgoedwaarde van het Bio Science Park vijf tot tien keer zo hoog is als die van alle andere bedrijventerreinen in de omgeving. De zakelijke vastgoedwaarde geeft oftewel aanwijzingen voor de bedrijfswaarde en daarmee het investeringsvermogen van ondernemers binnen het cluster.

We meten in dit geval de WOZ waarde van alle niet-woningen op het science park, dus inclusief LUMC en onderwijsgebouwen. Bronnen hiervoor zijn de gemeenten Leiden en Oegstgeest.

5. Aantal bedrijven zorgsector (niet zijnde life sciences bedrijven of individuele artsen)

We spreken van een Life Sciences & Health cluster aangezien er tevens veel bedrijfsactiviteiten aanwezig zijn binnen de zorgsector in de Leidse regio. Het Bio Science Park heeft onlangs zelf gekozen voor een bredere profilering op dit gebied aangezien de 'smallere definitie' van life sciences niet volledig meer toepasbaar is op het huidige vestigingsbeleid. Steeds meer bedrijven bevinden zich op de

scheidslijnen tussen Life Sciences en Health waarbij het onderscheid steeds minder duidelijk is. We kiezen er voor om de zorgbedrijven tevens in een apart indexcijfer uit te drukken aangezien het wat zegt over de ontwikkeling van het bredere profiel. Alle vestigingen uit het Handelsregister van de Kamer van Koophandel met de volgende sbi codes worden meegenomen:

- 32.50.2 Vervaardiging van medische instrumenten en hulpmiddelen (geen tandtechniek)
- 46.46.2 Groothandel in medische en tandheelkundige instrumenten, verpleeg- en orthopedische artikelen en laboratoriumbenodigdheden
- 72.19.3 Speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van gezondheid en voeding (niet biotechnologisch)

6. Aantal nieuwe medicijnen in ontwikkeling en op de markt, bedrijven BSP

De bedrijven op het Bio Science Park richten zich op onderzoek, ontdekking, ontwikkeling en productie van nieuwe geneesmiddelen, therapieën en producten voor diagnostiek. De ziektebeelden waar deze medicijnen en therapieën voor zijn ontwikkeld zijn divers, onder andere infectieziekten, kanker, auto-immuunziekten en rsi. Er worden verschillende onderzoeksfasen doorlopen voordat een medicijn daadwerkelijk op de markt komt. Voor het doorlopen van deze fasen worden vaak miljoenencontracten afgesloten met topfarmaceuten uit met name de V.S. Het Leidse bedrijf Galapagos alleen al ontving tussen 2008 en 2010 ruim 1 miljard onderzoeksgeld voor de ontwikkeling van medicijnen voor COPD, obesitas, diabetes en inflammatie. Een groot deel van dit budget wordt geïnvesteerd binnen de directe omgeving aan personeel, faciliteiten en producten/diensten van toeleverende bedrijven. Een groot deel van de totale bedrijfsomzet op het Bio Science Park is dan ook direct gerelateerd uit het aantal medicijnen dat in ontwikkeling is. Daarnaast brengt een bedrijf als Crucell ieder jaar verschillende medicijnen, die volledig uitgetest zijn, op de markt.

De Leiden Bio Science Park Foundation presenteert ieder jaar nieuwe cijfers die zij verkrijgen via de databestanden die LURIS aankoopt.

7. Verworven onderzoeksbudget LUMC en Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen

Om de mate waarin het onderzoek binnen het Life Sciences & Health cluster succesvol is te meten, richten we ons op de hoeveelheid aan onderzoek en gekoppelde budgetten. Het is vrijwel onmogelijk om de directe kwaliteitsontwikkeling van het onderzoek in kaart te brengen. Dat wil niet zeggen dat kwaliteit van het onderzoek geen enkele rol speelt. Er bestaan natuurlijk wel minimale eisen waaraan onderzoek bij wetenschappelijke instellingen moet voldoen en waar iedere academicus zich aan zal moeten houden. Tevens wordt er heftig geconcurrereerd met onderzoekscentra elders in het land, wat de noodzaak voor continue kwaliteit van het onderzoek hoog houdt.

De financiering van onderzoek is vaak een kwestie van 'geld van buiten' dat 'naar binnen' wordt gehaald, zeker als het gaat om publiek budget. Een belangrijk deel van het onderzoek op het gebied van Life Sciences & Health vindt plaats binnen het LUMC en de Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen (bij de faculteit gaat het om een geschatte 2/3 van het totaal, wat helaas niet verder uit te splitsen is naar onderzoeksgebied). Bij het verworven onderzoeksbudget gaan we uit van de ontvangen geldstromen buiten de reguliere overheidsbijdragen, 'de eerste geldstroom'. Het gaat hier dus om al het 'extra onderzoeksbudget' wat binnen wordt geslept door de onderzoekers. Leidse wetenschappers blijken hier de afgelopen jaren bijzonder succesvol in te zijn geweest, wat weer het nodige zegt over de kwaliteit van het onderzoek aangezien academici uit het gehele land aanspraak doen op deze budgetten. Beide organisaties publiceren jaarlijks cijfers over het verworven budget.

8. Aantal wetenschappelijke publicaties LUMC en Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen

Bronnen zijn de jaarverslagen van de Universiteit Leiden en het LUMC.

De hoeveelheid onderzoek die wordt verricht kunnen we tevens meten door het aantal publicaties in kaart te brengen. Tot voort kort waren het aantal publicaties en proefschriften maatgevend voor de hoogte van een substantieel deel van het onderzoeksbudget van Nederlandse universiteiten. De laatste jaren is daar steeds meer kritiek op gekomen door de exponentiële stijging van het aantal publicaties zonder dat duidelijk is of zij maatschappelijke relevantie hebben en bijdragen aan constructieve academische kennisontwikkeling. In het nieuwe Wetenschapsbeleid wordt de financiële prikkels voor deze

publicatiedruk stop gezet en speelt de kwaliteit van het onderzoek nadrukkelijker een rol. Dat is niet direct een reden om deze parameter direct buiten beschouwing te laten. De komende jaren wordt het juist interessant om te analyseren hoe het totale aantal publicaties zich ontwikkelt aangezien het iets zegt over de waardering van de kwaliteit met het wegvallen van de publicatiedruk.

9. Aantal promovendi LUMC en Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen

Wederom een parameter die ingaat op de hoeveelheid onderzoek die verricht wordt op het gebied van Life Sciences en Health. Promovendi hebben een betaalde onderzoeksplek voor een vastgestelde periode, vaak enkele jaren, waarin zij voornamelijk werken aan hun eigen onderzoek resulterend in een proefschrift. Enkel personen met een academische opleiding en een goedgekeurd proefontwerp worden als promovendus toegelaten. Veel promovendi worden tevens ingezet binnen opleidingscurricula als docent of scriptiebegeleider voor masterstudenten. Met deze parameter brengen we een deel van het 'human capital' van het Life Sciences & Health cluster in beeld.

10. Aantal promoties LUMC en Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen

Wanneer een promovendi succesvol zijn ondersperiode doorstaat en zijn onderzoeksresultaten kan presenteren in een proefschrift vindt de daadwerkelijke promotie plaats. Het proefschrift moet aan verschillende academische criteria voldoen en voldoende verdedigd kunnen worden ten overstaan van ervaren academici met een wetenschappelijke titel (vaak afkomstig uit verschillende delen van het land en zelfs internationaal).

11. Score Universiteit Leiden op Shanghai Ranking

Met deze parameter willen we de beoordeling van de onderzoekskwaliteit meten vanuit internationaal perspectief. Er bestaan verschillende gerenommeerde internationale rankings die de kwaliteit van universiteiten beoordelen en vergelijken. De Shanghai Ranking is één van de bekendste. Het voordeel van deze ranking is dat zij resultaten vanaf 2008 beschikbaar stellen en daarbij een specifieke score voor het thema 'clinical pharmacy and medicine' gehanteerd kan worden. We kiezen er voor om de absolute score van de Universiteit Leiden binnen dit thema als cijfer op te voeren, in plaats van de plek op de

Bronnen voor deze cijfers zijn de jaarverslagen van de Universiteit Leiden en het LUMC.

Bronnen zijn de jaarverslagen van de Universiteit Leiden en het LUMC.

ranglijst, aangezien dit zou betekenen dat de score afhankelijk is van prestaties elders.

De score komt tot stand door beoordeling op de volgende indicatoren:

- Aantal alumni dat nobelprijzen of field medals wint
- Aantal stafleden dat nobelprijzen of field medals wint
- Aantal vaak geciteerde onderzoekers
- Aantal papers gepubliceerd in Nature en Science
- Aantal citaties
- Voorgaande prestaties gewogen naar aantal stafleden

12. Aantal studenten Life Sciences & Health gerelateerde opleidingen

Voldoende gekwalificeerd personeel is een belangrijke vestigingsvoorwaarde voor de meeste bedrijven, binnen het Life Sciences & Health cluster worden daar specifieke opleidingseisen aan gesteld. De nabijheid van opleidingsinstituten is een belangrijke clustervoorwaarde aangezien het kan voorzien in aanwas van specifiek geschoold personeel. Zo heeft de enorme vraag naar hoger opgeleid laboratoriumpersoneel ertoe geleid dat opleidingsinstituten specifieke curricula hebben ontwikkeld om hierin te voorzien. Een groot deel van de studenten doet daarbij beroepsvaardigheden op in een bedrijfsmatige context wat de aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt verder versterkt. We kijken naar het aantal studenten op verschillende niveaus. Door hun specifieke praktijkkennis vinden veel studenten van de Leidse instrumentmakers School (LIS) een baan op het Bio Science Park.

'Door optimaal gebruik te maken van de samenwerking in de regio willen wij substantieel bijdragen aan de vitaliteit van de burgers en een duurzame gezondheidszorg.'

Henk Gerla
lid Raad van Bestuur
Leids Universitair Medisch Centrum

Universiteit Leiden	HBO Leiden	MBO
Geneeskunde	Verpleegkundige	Middelbaar Laboratoriumonderwijs (ROC Leiden)
Biomedische wetenschappen	Fysiotherapie	Research instrumentmaker (fijnmechanica, Leidse instrumentmakers School)
Biologie	Advanced nursing practice (wo)	
Bio-farmaceutische wetenschappen	Chemie	
Life Sciences & Technology	Biologie en medische laboratoriumonderzoek	
Molecular Science & Technology	Bio-informatica	
Chemistry		
Klinische technologie		
Bio-informatica		
Industrial Pharmacy		

Bron is het databestand van de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) dat jaarlijks verschijnt.

13. Instroom buitenlandse masterstudenten LUMC en Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen

De instroom van buitenlandse studenten zegt het nodige over de internationale aantrekkingskracht van het onderwijs. We zoomen daarbij in op het aantal buitenlandse studenten bij life sciences gerelateerde opleidingen binnen het LUMC en de Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen. Bronnen zijn de jaarverslagen van de Universiteit Leiden.

3 HOE GAAT HET MET ONDERNEMERSCHAP EN JONG TALENT?

In onderstaande tabel sommen we eerst de mutaties op van de parameters uit de mand 'ondernemerschap en jong talent'. Daarna geven we een korte interpretatie, gevolgd door een beschrijving van de parameters.

	Weging	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14
1 Aantal starters	16%	100	100	122	133	130	144	153
2 Volumemutaties toegevoegde waarde COROP Leiden en Bollenstreek	24%	100	97	96	97	96	96	96
3 Aantal opheffingen en faillissementen	9%	100	100	94	91	77	80	85
4 Aantal zzp'ers	6%	100	100	121	133	137	146	153
5 Aantal bedrijven met meer dan één werknemer	9%	100	100	103	104	105	96	103
6 Aantal hoogopgeleiden	14%	100	100	100	103	103	104	104
7 Aantal studenten Hogeschool en Universiteit Leiden	14%	100	102	110	114	119	125	134
8 Aantal vertrekkers	5%	100	109	115	113	111	107	107
9 Aantal openstaande vacatures	3%	100	100	100	100	100	100	132
Index ondernemerschap en jong talent		100	100	106	109	108	111	116

De mand 'ondernemerschap en jong talent' komt op een mooie score van 116. Maar er is wel enige nuancering nodig:

- De zwaarst gewogen parameter in deze mand is de ontwikkeling van de toegevoegde waarde in het Corop-gebied Leiden / Bollenstreek. De parameter is niet helemaal zuiver, omdat 30% van het Corop-gebied (de noordelijke Bollenstreek) niet in de Leidse regio ligt. Maar aan de andere kant is het wel een parameter die de productiviteit in harde euro's meet. En de toegevoegde waarde heeft zich sinds 2008 negatief ontwikkeld.

De Leidse regio is niet immuun voor de crisis. Dat blijkt nog sterker bij de parameter over het aantal opheffingen en faillissementen. Het dieptepunt lijkt – conform het landelijk beeld – inmiddels gepasseerd te zijn.

- Het aantal starters en het aantal zzp'ers ontwikkelt zich spectaculair. Op de betekenis van die score is kritiek mogelijk: veel mensen zouden zich, nu het moeilijk is om een baan in loondienst te verwerven, op een eigen zaak storten. De eigen zaak als alternatief voor de werkloosheid. Maar deze verklaring miskent dat het aantal starters en zzp'ers ook in de lange hoogconjunctuur van voor 2009 al stevig aan het stijgen was. In die tijd was de kritiek dat dat wel zou veranderen, wanneer de markt tegen zou gaan zitten. Maar het aantal zzp'ers en starters blijkt zich relatief los van de markt te ontwikkelen. Er is een onderliggend cultureel-economisch patroon: zelfstandige arbeid hoort bij een individuele levensstijl. Op dit moment beweegt ongeveer 15% van de beroepsbevolking zich in een vorm van zelfstandige arbeid en dat percentage gaat zo goed als zeker stijgen naar 25%. Dat is geen vlucht meer voor werkloosheid, het is een keuze voor een actieve en ondernemende levensstijl. Vooralsnog zien we het aantal zelfstandigen daarom als een positieve ontwikkeling.
- Het aantal hoogopgeleiden in de Leidse regio stijgt, maar het gaat iets langzamer dan de landelijke trend. De stad Leiden stond de afgelopen jaren tweede, derde of vierde op de lijst van hoogopgeleide steden. Leiden gaat ingehaald worden door met name Eindhoven, een sterke magneet voor hoogopgeleide werkgelegenheid. Dat is op zich jammer voor de positie van Leiden op 'de lijstjes', maar zolang de index maar een stijgende trend vertoont, is er voor de Leidse regio niets aan de hand. Op de betekenis van hoogopgeleiden komen we elders in dit rapport terug.
- De Leidse regio scoort goed op het aantal studenten. Dat is een prestatie, want de studenten komen niet meer vanzelf: er wordt flink om geconcurrerd. De goede score op deze parameter hangt zeker samen met de bloei van het Life Sciences & Health cluster.

Selectie parameters Ondernemerschap en jong talent

Dit hoofdstuk is onderdeel van de leeswijzer

ROUTE 2

De partners van Economie071 hebben de ambitie uitgesproken om zoveel mogelijk jong talent aan de regio te blijven binden. Voor jonge mensen, met name studenten, heeft de Leidse regio een belangrijke aantrekkingskracht en in de praktijk blijkt het vooral de opgave te zijn om hen blijvend aan de regio te verbinden. Daarnaast is het bieden van kansen aan startende ondernemers topprioriteit. De partners van Economie071 zien ondernemerschap als de motor van werkgelegenheid, innovatie en groei. In het mandje 'ondernemerschap en jong talent' worden de prestaties van de twee ambities gemeten.

1. Aantal starters

Ruim 80% van alle nieuwe vestigingen is doorgaans afkomstig uit de eigen regio en dus is het aantal starters een belangrijke economische graadmeter. In Nederland neemt het aantal starters al geruime tijd gestaag toe. Enerzijds een effect van de toenemende flexibilisering van de arbeidsmarkt en anderzijds een teken dat steeds meer mensen economische zelfstandigheid en professionele vrijheid nastreven. De hoeveelheid starters is een aardige indicator om de economische dynamiek binnen een regio in kaart te brengen. Bovenal draagt een toename van het aantal starters volgens diverse onderzoeken voor een belangrijk deel bij aan economische groei. Dat heeft niet alleen te maken met omzet- en werkgelegenheidsgroei maar tevens met de weerbaarheid van dit deel van de beroepsbevolking: starters zijn zelden ziek, hebben een hoog arbeidsmoraal en een hoge arbeidsproductiviteit. Veel starters beginnen daarbij nog vanuit een werknemerspositie en ontwikkelen in hun vrije tijd hun eigen onderneming. In enkele sectoren, voornamelijk de bouw, lijken er schaduwkanten te zitten aan de toename van het aantal starters aangezien het in een groeiend aantal gevallen zou gaan om een 'verkapte' loonverband. De beeldvorming blijkt hierbij hardnekkig. Uit een grootschalige zelfstandigenenquête uit 2012 blijkt dat slechts een smal deel van het totaal aantal zelfstandigen zich door omstandigheden gedwongen voelden om ondernemer te worden.

Het aantal starters meten we met behulp van het Handelsregister van de Kamer van Koophandel. Het cijfer bestaat uit alle opgerichte vestigingen in de regio niet zijnde nevenvestigingen van bedrijven of verhuisde bedrijven. Daarnaast worden financiële holdings en lege bv's buiten beschouwing gelaten. Het gaat oftewel om 'echte' startende ondernemers.

2. Volumemutaties toegevoegde waarde Corop Leiden & Bollenstreek

Misschien wel het meest belangrijke economische kengetal is de gerealiseerde toegevoegde waarde. Toegevoegde waarde is het verschil tussen de kosten van de gebruikte grondstoffen (inclusief arbeid) en de verkoopprijs van de productie. Kortom het totale verdiende vermogen van de bedrijven/organisaties, in dit geval berekend per jaar. Sectoren met een hoge toegevoegde waarde zijn onder andere de maakindustrie, zakelijke dienstverlening en kennisintensieve onderzoeksbedrijven zoals we die kennen uit het Life Sciences & Health cluster. Bedrijven in deze sectoren weten veel geld van buiten de regio aan te trekken. Geld dat voor een groot deel weer binnen de regio wordt geïnvesteerd in de vorm van salarissen, grondstoffen, productiemateriaal (o.a. machines) en lokale diensten. We spreken ook wel van stuwende bedrijvigheid.

Er zijn geen data beschikbaar die specifiek ingaan op de Leidse regio, wel worden de ontwikkelingen van de toegevoegde waarde gemeten voor de Corop regio Leiden & Bollenstreek. Dat is nog steeds een hanteerbare geografische definiëring aangezien de bedrijven in de Leidse regio het overgrote deel van de gehele economie in het Corop gebied omvatten. Qua arbeidsplaatsen is de Leidse regio goed voor bijna 70% van het totaal in het Corop gebied. In termen van toegevoegde waarde zal dat aandeel eerder in de buurt van de 80% komen gezien de grote concentratie van stuwende bedrijven in de Leidse regio. Het CBS verzamelt de gegevens door het afnemen van een verplichte steekproefenquête onder de bedrijven waarbij zij zelf moeten aangeven hoeveel productiekosten zij hebben gemaakt en wat de verkoopprijzen zijn van de productie. Deze gegevens worden vervolgens op plausibiliteit gecheckt door een vergelijking met gegevens uit eerdere jaargangen en sectorale gemiddelden. Daarbij worden productiekosten en opbrengsten van zogenaamde 'intraconcerndiensten', diensten van een dochterbedrijf in de regio aan een moederbedrijf in bijvoorbeeld de V.S. of Luxemburg, door-

berekend. Bij de berekening van deze statistieken is oftewel rekening gehouden met het feit dat veel internationale bedrijven hun kosten doorberekenen aan een vestiging waar het belastingtarief laag is. Daarmee wordt voorkomen dat een belangrijk deel van de opgebrachte toegevoegde waarde in de Leidse regio over het hoofd wordt gezien.

3. Aantal opheffingen en faillissementen

De afgelopen jaren is het aantal starters in Nederland flink gestegen ondanks, of zelfs dankzij, de economische crisis. Dat is goed voor het lange termijnperspectief van de economie, maar zegt niet zo gek veel over de huidige conjunctuur. Deze parameter gaat juist in op de conjuncturele ontwikkelingen in de regio. Bron voor deze parameter is het Handelsregister van de KvK. Het gaat zowel om opheffingen, dus reguliere uitschrijvingen uit het Handelsregister, als faillissementen.

4. Aantal zzp'ers

Bron is het Handelsregister van de Kamer van Koophandel.

Tussen 1999 en 2012 is het aantal zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) van 400.000 tot ruim 750.000 gestegen. De prognose is dat dit aantal alleen maar groeit. Het profiel van deze groep is daarbij in ontwikkeling: het aandeel van de traditionele lokale middenstand (winkeliers, boeren en vrije beroepen) neemt af en het aandeel professionals dat zich laat inhuren voor hun diensten en kennis (bouwvakkers, ict, zakelijke dienstverleners, etc.) neemt toe. De groei van het aantal zelfstandigen zonder personeel is de afgelopen jaren het grootste geweest in de economisch al zeer goed presterende regio's: Amsterdam en Utrecht. Het aantal zzp'ers begint daarmee steeds meer een indicator van economische ontwikkeling te worden. Voor het meten van het aantal vestigingen maken we onderscheid in zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) en aantal vestigingen met meer dan één werknemer (zie punt 5).

Bron is het Handelsregister van de Kamer van Koophandel.

5. Aantal bedrijven met meer dan één werknemer

In Nederland heeft circa 30% van alle bedrijven meer dan één werknemer in dienst. Deze bedrijven zijn de belangrijkste motor voor werkgelegenheid, omzettingontwikkeling en innovatie in de regio. De partners van Economie071 willen niet alleen dat veel nieuwe ondernemers toetreden, maar ook dat het goed blijft gaan met de huidige ondernemerspopulatie. Deze parameter is minder gevoelig voor grote fluctuaties, maar vertoont doorgaans een stabiele ontwikkeling.

6. Aantal hoogopgeleiden

Regio's met veel hoogopgeleiden scoren op economisch vlak beduidend beter dan anderen. Een hoog opleidingsniveau betekent doorgaans meer toegevoegde waarde, meer innovativiteit, een hoger aantal starters en een weerbare beroepsbevolking. Onder hoogopgeleid worden alle bewoners gerekend van 15 tot en met 64 jaar met een hbo of wo-diploma. Gegevens over het aantal hoogopgeleiden zijn enkel beschikbaar in 'driejaarsgemiddelden' en worden verzameld door de Enquête Beroepsbevolking, een panelonderzoek uitgevoerd door het CBS. Voor het jaar 2008 wordt het driejaarsgemiddelde van 2006 t/m 2008 gehanteerd, voor 2009 die van 2007 t/m 2009, et cetera.

7. Aantal studenten Hogeschool en Universiteit Leiden

Het is met name de aantrekkingskracht van het hoger onderwijs dat zorgt voor de vestiging van veel jongvolwassenen in de Leidse regio. De partners van Economie071 vinden het belangrijk om deze functie van het hoger onderwijs de komende jaren te versterken. De aanwezigheid van een grote groep slimme en ambitieuze jongvolwassenen draagt op vele vlakken bij aan een gezonde stedelijke economie. We differentiëren in dit geval niet naar sector of opleiding. Het gaat hierbij om de meerwaarde van de totale studentenpopulatie die in zijn geheel bijdraagt aan het kennisklimaat in de regio. We meten het aantal ingeschreven studenten aan de Universiteit en Hogeschool Leiden. Het gaat hier dus niet enkel om studenten woonachtig in de regio maar tevens om studenten van 'buiten', die door hun studie nadrukkelijk kennismaken met de Leidse regio.

8. Aantal vertrekkers

Het is de ambitie van de Economie071 partners om jong talent ook na de studietijd aan de regio te blijven binden. Om de prestaties op dit punt te meten benaderen we het vanuit een omgekeerd perspectief: we meten het aantal vertrekkende personen uit de Leidse regio. Daarbij geldt: des te hoger het aantal vertrekkers, des te lager het indexcijfer. Op deze wijze kunnen we inzichtelijk maken of het lukt om de binnenkomende pendel te blijven binden aan de regio.

We maken gebruik van verhuisingsstatistieken van het CBS waarbij we de gehele totale uitgaande pendel naar andere gemeenten meten. Emigratie laten we hier buiten beschouwing aangezien het hier om veel minder 'beïnvloedbare' vertrekmotieven gaat dan binnenlandse

migratie. Verhuizingen binnen de Leidse regio, dus bijvoorbeeld van Voorschoten naar Leiderdorp, worden eveneens buiten beschouwing gelaten aangezien het doel is om de bewoners voor de regio te behouden. In verband met veranderende vestigingsvoorwaarde, van een bruisende stad naar een veilige/groene wijk, is het juist interessant om te bezien of 'vertrekkers' uit Leiden kunnen worden gestimuleerd om zich in de naburige gemeenten te vestigen.

Met deze parameter willen we het aantal (relatief) jonge en talentvolle vertrekkers meten. Het is helaas niet mogelijk om het aantal vertrekkers uit te splitsen naar leeftijdsgroepen of opleidingsniveau. Uit de praktijk weten we echter dat een groot deel van de vertrekkers juist bestaat uit de doelgroep die we willen behouden: jong hoogopgeleide kenniswerkers (met kinderen).

9. Aantal openstaande vacatures

Voldoende werkgelegenheid in de omgeving is belangrijk om kenniswerkers aan de Leidse regio te blijven binden. Voor een groot deel is het aanbod aan werk niet in statistieken uit te drukken. Met name banen voor hoogopgeleiden worden steeds minder als vacature aangeboden maar in kleinere informele kringen gedeeld. Toch zegt het aantal beschikbare vacatures iets over de toegankelijkheid van de arbeidsmarkt voor buitenstaanders, en is het een belangrijke indicator voor de vraag naar middelbaar opgeleiden. Het gaat in dit geval om de vacatures beschikbaar binnen de UWV regio Den Haag- Leiden. Gegevens zijn enkel beschikbaar over 2013 en 2014 (de peilmaand is oktober).

'Welvaart en welzijn voor iedereen is een mooi streven. Dat bereiken we door samenwerking waarbij we ieders sterke punten optimaal benutten. Positief zijn, kansen benutten en doorpakken. Daar gaat het om.'

Ton de Gans
wethouder Gemeente Zoeterwoude

4 HOE GAAT HET MET DE AANSLUITING ONDERWIJS – ARBEIDSMARKT?

Eerst weer de tabel – met de ontwikkeling van de parameters van 2008 tot 2014 en de bijdrage per parameter aan het geheel van de mand 'aansluiting onderwijs – arbeidsmarkt' – gevolgd door een korte interpretatie en een beschrijving van de parameters.

	Weging	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14
1 Aantal leerbedrijven	23%	100	100	101	107	109	112	112
2 Aantal plaatsingen op een leerbaan of stageplaats (beroepsbegeleidende leerweg [bb] en beroepsopleidende leerweg [bol]) Holland Rijnland	16%	100	100	100	90	107	74	69
3 Percentage mbo niveau 4 studenten (t.o.v. totaal aantal mbo studenten)	20%	100	100	103	106	118	120	120
4 Aantal hbo studenten verpleegkunde en (bio)techniek	19%	100	100	106	109	119	138	138
5 Aantal mbo studenten techniek (niveau 4)	21%	100	100	108	114	122	129	129
Index Aansluiting onderwijs - arbeidsmarkt		100	100	104	106	115	116	115

De aansluiting van onderwijs en arbeidsmarkt is een permanent en bijna alledaags probleem in de economie. Het is een permanent probleem: werknemers hebben een vrije studie- en beroepskeuze en werkgevers hebben een vrije keuze in wie ze aannemen. De vrijheid bouwt mismatches in. En het is ook een alledaags probleem: geen werkgever verwacht nog dat hij iemand kan aannemen die onmiddellijk productief is. Er moet altijd geïnvesteerd worden.

Toch zijn er wel enkele ijkpunten in het aansluitingsvraagstuk:

- Een afgeronde opleiding op mbo 2 niveau geldt als startbewijs op de arbeidsmarkt. Maar in de praktijk nemen werkgevers steeds minder 'tweetjes' aan. Hoe meer diploma's op niveau 3 en vooral op niveau 4 het mbo aflevert, hoe beter het is voor de match tussen vraag en aanbod.
- Landelijk gezien werkt ongeveer 19% van de beroepsbevolking in een technisch beroep. Het onderwijs heeft al grote moeite om die populatie op peil te houden. Maar het tekort aan bèta en techniek is internationaal gezien nog groter: de Duitsers en Scandinaviërs betogen dat Nederland, wil het internationaal concurrerend blijven, moet beschikken over een beroepsbevolking die voor 24 of 25% technisch geschoold is. In dat licht bezien is het adagium voorlopig: hoe meer techniek in het onderwijs, hoe beter.
- Juist in 071 is het aanbod aan biomedisch geschoold personeel op hoger niveau cruciaal voor de ontwikkeling van het life science cluster.
- En van een andere orde: stages gelden als de longen van het mbo. Veel mbo-deelnemers zijn nog kwetsbaar, zowel in hun persoonlijke als in hun professionele ontwikkeling. Stages – het 'gaan voor het eggie' – zijn de erkende manier om tot een motiverende en rijke leercontext te komen. Maar dan moeten die stages er wel zijn.

De scores van de mand 'aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt' maken in een oogopslag duidelijk wat goed gaat en wat niet goed gaat. 071 scoort goed op de parameter over een zo hoog mogelijke kwalificatie in het mbo en op de techniek. 071 scoort uitstekend op de biomedische opleidingen, een voorwaarde voor het life science cluster. Maar de schoen wringt ernstig op het alledaagse punt van de stages. Juist de meer kwetsbare mbo-ers, die niet op eigen kracht werkervaringsplaatsen vinden, zijn daar de dupe van. De val van het aantal plaatsingen op stageplaatsen is wellicht verklaarbaar – bedrijven in crisis hebben iets anders aan hun hoofd dan het begeleiden van stagiaires – maar het is stellig een belangrijk aandachtspunt. Een dynamisch stelsel van stages hoort tot de standaarduitrusting van een economische regio.

Selectie parameters Aansluiting onderwijs – arbeidsmarkt

De partners van Economie071 vinden het belangrijk dat er voldoende stageplekken zijn voor leerlingen en dat daarnaast de stagevraag goed aansluit op het aanbod. De ambitie is om meer studenten de kans te bieden competenties op te doen in een professionele context en voldoende doorstroming van afgestudeerden naar de lokale arbeidsmarkt te verzekeren. De overtuiging is dat met name de vraag naar personeel bij bedrijven de komende jaren leidend zal zijn als het gaat om een goede aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Vandaar dat we in deze index voornamelijk meten in hoeverre de huidige opleidingsniveaus –en profielen aansluiten bij de wensen van het bedrijfsleven.

Dit hoofdstuk is onderdeel van de leeswijzer

ROUTE 2

1. Aantal leerbedrijven

De Stichting Samenwerking Beroepsonderwijs en Bedrijfsleven (SBB) brengt driemaal per jaar een analyse uit van de lokale stagemarkt voor mbo'ers. Ze kijken daarbij voornamelijk naar het aantal leerbedrijven om het aanbod aan stages in kaart te brengen. Een bedrijf wordt een leerbedrijf als het een stagevraag van school of kenniscentra accepteert en aan de voorwaarden voldoet. De aantallen worden vervolgens per gemeente verzameld, er vindt geregeld een check plaats of het bedrijf nog stagiaires aanneemt. Het aantal leerbedrijven is daarmee een goede graadmeter voor het (formele) aanbod aan stageplaatsen in de regio.

2. Aantal plaatsingen op een leerbaan of stageplaats (bbl en bol) Holland Rijnland

Via hetzelfde bestand kunnen we daarnaast het aantal geplaatste mbo studenten via dit netwerk in kaart brengen. Het gaat hierbij om het totale aantal plaatsingen in de regio Holland Rijnland, specifieke cijfers voor de Leidse regio zijn niet beschikbaar. Het geeft een indicatie van de effectiviteit van de huidige stagemarkt. Tegelijkertijd is het belangrijk om te beseffen dat lang niet alle stages via dit netwerk in kaart kunnen worden gebracht.

3. Aantal mbo 4 studenten in % van totaal

Formeel heeft iedereen een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt met een diploma havo, vwo of mbo niveau 2 of hoger. In de praktijk begint dat te knellen. Bedrijven stellen steeds hogere eisen aan hun personeel als het gaat om kennisniveau, zelfaansturend vermogen,

Bronmateriaal zijn de databestanden van DUO.

praktische vaardigheden maar ook sociale competenties. De minimale kwalificatie-eis verschuift daarmee steeds meer naar een mbo 3 niveau. In de stuwende economische sectoren zoals de maakindustrie gaat het zelfs om een kwalificatie van niveau 4 of hoger. Zo is er veel vraag naar de gekwalificeerde fijnmechanici van de Leidse instrumentmakers School. Naast praktijkkennis beschikken zij vaak over de vereiste zelfstandigheid en sociale competenties die in een professionele context aan hen worden gesteld. Een stijging van het relatieve aantal mbo niveau 4 studenten betekent daarmee een betere aansluiting op de steeds hoger gestelde eisen vanuit het bedrijfsleven.

4. Aantal hbo studenten verpleegkunde en (bio) techniek

Bronmateriaal is het databestand van DUO. Het vinden van goed geschoold laboratoriumpersoneel is lange tijd een knelpunt geweest in de bedrijfsvoering van veel life sciences bedrijven in de regio. De beschikbaarheid van technisch- en zorgpersoneel wordt tevens als een cruciale vestigingsvoorwaarde gezien. Met deze parameter meten we in hoeverre het huidige opleidingsaanbod past bij de vraag vanuit het bedrijfsleven, en dan met name de stuwende bedrijvigheid in de regio.

5. Aantal mbo studenten techniek (niveau 4)

Bronmateriaal is het databestand van DUO. De maakindustrie en technische dienstverlening blijven belangrijk voor de ontwikkeling van de Nederlandse economie en daar zijn voldoende vakbekwame technici voor nodig. De landelijke ambitie uitgedrukt in het Masterplan Bèta en Technologie is dat in 2025 minimaal 40% van alle afgestudeerden een betatechnische opleiding heeft gevolgd. Ook in de regio is de vraag naar techniekstudenten ondanks de crisis onverminderd hoog.

‘De economie heeft een brede basis nodig aan werknemers. ROC wil zorgen voor een optimale aansluiting van ons onderwijs op die vraag uit de arbeidsmarkt. Tegelijkertijd kijken we ook naar het loopbaanperspectief op langere termijn.’

Henk de Jong
voorzitter van college van bestuur a.i. ROC Leiden

5 HOE GAAT HET MET HET VESTIGINGSKLIMAAT?

De mand 'vestigingsklimaat' appelleert het meest aan het klassieke economische beleid van de lokale overheid. Dat was vooral randvoorwaardelijk beleid: de overheid moest zorgen voor een omgeving waarin het goed ondernemen was. Dat klassieke beleid is inmiddels aangevuld met gerichte samenwerking met en tussen onderwijsinstellingen, wetenschappelijke instituten en ondernemersorganisaties.

Hoe hebben de klassieke vestigingsfactoren zich ontwikkeld?

	Weging	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14
1 Totale WOZ waarde niet-woningen	9%	100	106	106	109	109	105	100
2 Totale werkgelegenheid	26%	100	102	102	103	102	101	101
3 Werkgelegenheid industrie	9%	100	96	88	86	87	87	87
4 Werkgelegenheid zakelijke dienstverlening	7%	100	97	92	89	96	96	96
5 Leegstaande bedrijfsruimte (in m2 bvo)	7%	100	100	100	99	86	81	94
6 Aantal in- en uitstappende treinreizigers	7%	100	100	96	105	107	117	117
7 Autobereikbaarheid economische hotspots	11%	100	100	100	100	100	100	100
8 Tijdverlies in woon- en werkverkeer als gevolg van files	3%	100	113	121	113	142	243	243
9 Aantal horecabedrijven per 10.000 inwoners	8%	100	100	100	102	103	106	106
10 Gemeentelijke uitgaven aan sport, openbaar groen en cultuur	7%	100	102	110	112	113	115	107
11 Aantal misdrijven	4%	100	109	105	108	117	125	125
Index Vestigingsklimaat		100	101	101	102	103	106	106

Het vestigingsklimaat is de enige mand in de index die sinds 2008 nauwelijks vooruit komt. De mand wordt grotendeels uitgemaakt door niet-regiospecifieke parameters. Daar zit het goede nieuws ook in: de zwaarste parameter in deze mand – de werkgelegenheid – is in de index gestegen; marginaal weliswaar, maar landelijk is de werkgelegenheid gedaald, dus de Leidse regio handhaaft zich goed. Hetzelfde geldt voor de WOZ-waarde. Er zijn weinig gebieden waar de normale waarde van het vastgoed stabiel is gebleven. Nu is de WOZ-waarde een 'constructie' die kan afwijken van de marktwaarde, maar dan nog is stabiliteit geen slecht resultaat.

De matige score op structurele parameters als de werkgelegenheid in de industrie, de zakelijke dienstverlening en de leegstand, zijn aanwijzingen dat er stellig vraag is naar 'ouderwets' economisch beleid: de zorg voor up-to-date bedrijventerreinen, een flexibele ruimtelijke ordening die investeringen aanmoedigt, een hoog niveau van dienstverlening en een veilige bedrijfsomgeving.

Selectie parameters Vestigingsklimaat

Dit hoofdstuk is onderdeel van de leeswijzer

ROUTE 2

De partners van Economie071 streven naar een gunstig vestigingsklimaat voor zowel bedrijven als kenniswerkers. We beginnen met de bedrijven. Belangrijke vestigingsvoorwaarde hebben veelal te maken met bereikbaarheid, directe omgevingsfactoren en de aanwezigheid van voldoende geschoold personeel in de directe omgeving. De bereikbaarheid van de regio is relatief goed in kaart te brengen, maar als het gaat om directe omgevingsfactoren (rondom het bedrijfspand) is dat lastiger. En de aanwezigheid van voldoende geschoold personeel hebben we binnen de vorige thema's al uitgebreid aan bod laten komen. Vandaar dat we voor de beoordeling van het vestigingsklimaat ons voornamelijk baseren op de 'gewenste output', oftewel de economische prestaties. Het effect van een gunstig vestigingsklimaat is immers voldoende werkgelegenheid, lage leegstandscijfers en hoge vastgoedwaardes. Tot slot gebruiken we de laatste drie parameters om het vestigingsklimaat van de Leidse regio te bezien vanuit het perspectief van de kenniswerkers: de mate waarin een veilige, groene en levendige wooncontext kan worden geboden.

1. WOZ waarde niet-woningen

De ontwikkeling van de vastgoedwaarde van bedrijfspanden is een indicator voor het investeringsvermogen van ondernemers en het vertrouwen in de lokale politiek-economische context. Een bedrijfspand in de Leidse regio heeft een hogere vastgoedwaarde dan vergelijkbare panden in economisch geïsoleerde regio's zoals Delfzijl en Zeeuws Vlaanderen. De vastgoedwaarde zegt daarom tevens het nodige over de economische aantrekkingskracht van de regio. De kredietcrisis heeft ons wel geleerd dat daar een zekere grens aan zit. Amsterdam is één van de regio's waar het verwachtingsperspectief zo ontzettend hoog was dat er uiteindelijk gebouwd is voor leegstand. Tegelijkertijd blijkt de Zuidas één van de weinige kantorenlocaties waar de druk op de ruimte onverminderd hoog is gebleven. We meten de ontwikkeling van de WOZ waarde van alle niet-woningen, dus ook ziekenhuizen en overheidsgebouwen, in de Leidse regio op basis van CBS cijfers.

2. Totale werkgelegenheid

De werkgelegenheidsontwikkeling is vanzelfsprekend een belangrijke economische indicator. We maken gebruik van statistieken van het Bedrijvenregister Zuid-Holland die Holland Rijnland ieder jaar publiceert. Gemeten wordt het aantal werkende personen in vol- en deeltijd.

3. Werkgelegenheid industrie

De (maak)industrie is een economische sector met een hoge toegevoegde waarde en een grote spin-off naar andere sectoren. In economische termen scoort de sector regionaal goed, met slechts 12,3% van de totale werkgelegenheid in de coropregio (inclusief bollenstreek) wordt 14,9% van de totale toegevoegde waarde in het

'De economie stopt niet bij de gemeentegrenzen. We staan samen sterk en kunnen kansen benutten als we kijken vanuit de schaal van de regio.'

Erna Kortlang
voorzitter Koepel Leidse regio

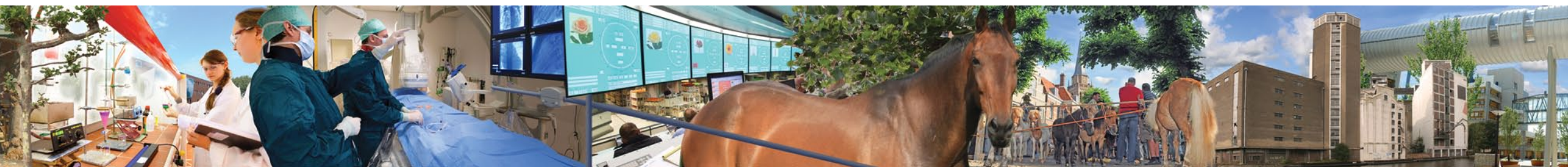
gebied gecreëerd. Dat heeft te maken met het scheppende karakter van de industrie. De ontwikkeling van een nieuw product zorgt voor waardecreatie en de koppeling van ketengerelateerde diensten zoals marketing, ontwerpers en facilitaire diensten. Een groot deel van de in Nederland gemaakte producten wordt buiten het land verkocht, een grote bron van koopkrachttoevoeding. Aangezien het in veel gevallen gaat om kennisintensieve arbeid met een hoge toegevoegde waarde per werknemer, is de werkgelegenheid een goede parameter om de economische ontwikkelingen binnen de industriële sector te meten. We gebruiken CBS gegevens voor deze parameter.

4. Werkgelegenheid zakelijke dienstverlening

Een ander economisch trekpaard is de zakelijke dienstverlening. Hier levert 12,9% van de werkzame beroepsbevolking ruim 18% van de totale toegevoegde waarde in de coropregio. Het gaat om diverse beroepen waaronder architecten, onderzoekers (o.a. life sciences), ontwerpers, advocaten, adviseurs en verhuurders. De hoge toegevoegde waarde kan voornamelijk verklaard worden door de hoge kennisintensiviteit. Vandaar dat werkgelegenheid ook hier een geschikte parameter is om de economische ontwikkelingen binnen de sector te meten.

5. Leegstaande bedrijfs- en kantoorruimte boven frictieleegstand van 5% (in m2 bvo)

Beperking van de leegstand van kantoorruimtes is in het regionale verband Holland Rijnland een belangrijk speerpunt om verspilling van ruimte en kapitaal te bestrijden. De huidige leegstandspercentages (in Holland Rijnland 15% van alle kantoren) zitten ver boven een gewenste frictieleegstand van 5%, de normale schuifruimte die nodig is voor een goed functionerende vastgoedmarkt. Het is een probleem waar vrijwel iedere regio mee worstelt sinds het inzakken van de vastgoedmarkt in 2008. We onderscheiden drie hoofdoorzaken voor de spectaculaire toename van de leegstand: overaanbod, kwalitatieve mismatch vraag/aanbod en veranderende werkpatronen (het nieuwe werken). Een toename van de economische groei en dynamiek in de regio zal bijdragen aan het verminderen van de leegstand. We meten tevens de leegstand van bedrijfsruimtes. Deze is in de praktijk echter veel beperkter dan de kantorenleegstand. Holland Rijnland brengt ieder jaar een kantorenmonitor uit om de leegstand per gemeente te meten. De leegstand wordt uitgedrukt in vierkante meters bruto-vloeroppervlak (m2 bvo).

Sinds enige tijd brengt de Gemeente Leiden tevens het aanbod van bedrijfsruimte in kaart. Anders dan bij leegstand gaat het hier over alle ruimte die te huur of te koop op de markt wordt aangeboden, ongeacht of de ruimte leeg staat of nog in gebruik is. Deze gegevens zijn echter enkel voor de gemeente Leiden beschikbaar in het jaar 2014, waardoor opname in de index problematisch is.

6. Aantal in- en uitstappende treinreizigers (4 stations)

De Leidse regio heeft vier treinstations waar veelvuldig gebruik van wordt gemaakt door woon- werkverkeer, studenten en bezoekers: Leiden Centraal, Leiden Lammenschans, De Vink en Voorschoten. Door middel van tellingen meet de NS ieder jaar hoeveel reizigers op een gemiddelde werkdag op één van de stations in- of uitstappen. Deze indicator zegt voornamelijk iets over de bereikbaarheid van de regio per openbaar vervoer, of in ieder geval de mate waarin gebruik wordt gemaakt van het openbaar vervoer.

7. Autobereikbaarheid economische hotspots

Goede autobereikbaarheid is voor vrijwel alle bedrijven een cruciale vestigingsvoorwaarde. Een groeiend deel van het personeel woont niet op loop- of fietsafstand van het bedrijf en is afhankelijk van de auto als vervoermiddel. In het lokaal economische debat is autobereikbaarheid een heikel punt. In negatieve termen: de ondernemers willen te veel en te snel en de overheid is te wispelturig en te traag. Veel van de conflictstof tussen ondernemers en overheid heeft te maken met de beoordeling van de ontwikkeling van de bereikbaarheid en de effectiviteit van infrastructuraanpassingen. Ondernemers beoordelen de bereikbaarheid vanuit de praktijk, waar de overheid zich dient te baseren op rekenmodellen en tellingen. Met de introductie van deze parameter slaan we een brug tussen beide leefwerelden. We meten hoeveel tijd het kost om met de auto achtereenvolgens de volgende economische hotspots te bezoeken: Leiden Centraal, Bio Science Park (deel Oegstgeest), het Katwijkse bedrijventerrein 't Heen, het Flora Holland terrein in Rijnsburg, bedrijventerrein De Baanderij in Leiderdorp, de Alrijne Groep (het voormalig Rijnland ziekenhuis) in Leiderdorp, bedrijventerrein Grote Polder in Zoeterwoude, industrieterrein Dobbewijk in Voorschoten, bedrijventerrein Rooseveltstraat in Leiden, bedrijventerrein De Waard in Leiden, het centrum van Leiden en tot slot het stadsparkerterrein aan de Haagweg in Leiden. Dat doen we met behulp van Google Maps, waarbij de reistijd wordt aangepast aan

de drukte op de weg die wordt geregistreerd met satellietbeelden. We hebben helaas geen historische data hiervan, 2014 is het eerste meetjaar en dus kunnen we voorlopig nog geen ontwikkelingen signaleren. Volgend jaar kan dat wel door de reistijd te vergelijken met de huidige tijden.

8. Tijdverlies in woon- en werkverkeer als gevolg van files

Om de ontwikkeling van de bereikbaarheid toch in enig historisch perspectief te bezien hanteren we tevens deze parameter. In de Atlas van Gemeenten wordt ieder jaar de bereikbaarheid van de vijftig grootste gemeenten uitgedrukt in het gemiddelde tijdsverlies als gevolg van files. Het gaat hier om alle werknemers binnen een gemeente die niet in de gemeenten wonen en alle inwoners van de gemeente die niet in de gemeente werken, kortom het totale woon- en werkverkeer binnen een gemeente. In dit geval gaat het om Leiden aangezien de andere gemeenten niet in de Atlas staan genoemd.

9. Aantal horecabedrijven per 10.000 inwoners

In de strijd om de hoogopgeleide kenniswerkers profileren veel stedelijke regio's zich als een aantrekkelijke woonregio met voldoende grootstedelijke voorzieningen voor deze doelgroep. De aanwezigheid van voldoende horecagelegenheden (koffiebars, ijssalons, cafés, restaurants, hotels, etc.) is één van de indicatoren die daar veelvuldig bij worden genoemd. De horeca zorgt voor de gewenste stedelijke bruist, is een plek ter recreatie in de avonden en weekenden en zijn tevens plekken van ontmoeting waar (professionele) netwerken worden gebouwd en versterkt. Via het kenniscentrum Horeca wordt ieder jaar gemeten hoeveel horeca gelegenheden er zijn te vinden in ieder gemeente per 10.000 inwoners.

'Kennis versterkt en verbindt. Een open blik en intensieve samenwerking is belangrijk voor de ontwikkeling van Leiden als kennisstad. Het mes snijdt hierbij voor Hogeschool Leiden aan twee kanten. Wij delen onze kennis door middel van onderzoeksresultaten, gezamenlijke projecten en stages. Onze partners bieden studenten kansen op de regionale arbeidsmarkt, en geven met nieuwe inzichten en behoeften weer input voor ons onderwijs en onderzoek.'

Agnita Mur

lid College van Bestuur Hogeschool Leiden

10. Gemeentelijke uitgaven aan sport, openbaar groen en cultuur

Een andere wijze waarop we de aanwezigheid van grootstedelijke voorzieningen in kaart willen brengen is door de gemeentelijke uitgaven op de 'recreatieve voorzieningen' te meten. De veronderstelling is dat voldoende gemeentelijke uitgaven bijdragen aan het kwaliteitsniveau van deze stedelijke voorzieningen. Uit onderzoek blijkt daarbij dat met name bètatechnici en buitenlandse kenniswerkers (o.a. werkzaam op het Bio Science Park) voornamelijk hechten aan voldoende sportvoorzieningen en openbaar groen om in te recreëren. Daarnaast worden voldoende culturele voorzieningen doorgaans gezien als een belangrijke vestigingsvoorwaarde voor kenniswerkers. Het CBS presenteert ieder jaar cijfers over de gemeentelijke uitgaven aan 'cultuur en recreatie' (inclusief sport en openbaar groen).

11. Aantal misdrijven per 1000 inwoners

Veiligheid is een essentiële voorwaarde waar nieuwe vestigers naar kijken bij het beoordelen van hun nieuwe woonomgeving. Zo scoren de Amerikaanse steden in de verschillende internationale rankings van stedelijke regio's, waarin de aantrekkelijkheid van steden voor kenniswerkers wordt vergeleken, vrij beroerd door de hoge mate van onveiligheid in deze steden. We meten in dit geval de objectieve veiligheid (dus niet het veiligheidsgevoel) door het aantal misdrijven per 1.000 inwoners als parameter op te voeren.

'Voorschoten biedt bedrijven en expats een buitengewoon goed bereikbare vestigingsplaats. The British school in combinatie met het historische, groene en dorpse karakter dragen sterk bij aan het (internationaal) aantrekkelijke werk- en woonklimaat van de 071-economie.'

Inge Nieuwenhuizen - wethouder Gemeente Voorschoten

6 HOE GAAT HET MET DE REGIOMARKETING?

De laatste mand: regiomarketing. Weer de drieslag: eerst de scores, dan een korte interpretatie, dan een beschrijving van de parameters.

	Weging	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14
1 Aantal verhuisde personen naar de Leidse regio	15%	100	104	100	111	115	113	113
2 Aantal expats	20%	100	105	106	109	112	118	125
3 Aantal dagbezoeken van Nederlanders aan Leiden	12%	100	99	108	85	83	79	79
4 Aantal overnachtingen in logiesaccomodaties	21%	100	101	102	117	125	131	131
5 Score Leidse regio gemeenten op verschillende ranglijsten	18%	100	97	96	93	101	104	109
6 Score onderwijsinstellingen op verschillende ranglijsten	14%	100	100	101	109	115	116	132
Index Regiomarketing		100	101	102	105	110	113	117

Bij de voorbereiding van de index is uitgebreid gediscussieerd over de zin en betekenis van regiomarketing. Op die discussie komen we in het volgende hoofdstuk kort terug. Op deze plaats kijken we alleen naar de parameters.

Regiomarketing is een containerbegrip. De twee bekendste onderdelen van de container zijn 'toeristische promotie' (gericht op vrijetijdsbesteding en in de Leidse regio met name op dagjesmensen) en de bedrijvenacquisitie. Gebruik van het woord 'regiomarketing' brengt tot uitdrukking dat er verband moet zijn tussen die twee: een regio heeft een identiteit nodig die beleefd en gedragen wordt door de eigen bevolking en als inspirerend verhaal kan worden gebracht naar de buitenwacht. Dat verhaal moet voor alle doelgroepen samenhengend zijn. Zo komt de eigentijdse regiomarketing op vier doelgroepen, de vier b's: bewoners, bezoekers, bedrijven en bollebozen.

Als we naar de parameters kijken, zien we dat de traditionele doelgroep van de toeristische promotie – de dagbezoekers – behoorlijke klappen heeft gehad. Dat heeft ongetwijfeld te maken met de crisis en met de terughoudendheid van de consument. Maar het contrast met de andere parameters is wel erg groot. Het gaat uitgesproken goed met het aantal overnachtingen (in de Leidse regio zijn dat voor het overgrote deel zakelijke overnachtingen van onder meer congressgangers) en met het aantrekken van expats (een deel van de bollebozen). De positie van de regio op de veelheid van 'lijstjes' is niet helemaal stabiel (wat ook heel goed aan de kwaliteit van de lijstjes kan liggen; neemt u ze zeker met een korrel zout), maar juist de onderwijsinstellingen doen het weer stabiel goed.

Het lijkt erop dat de marketingsuccessen van de regio vooral samenhangen met de rol als kennisgebied. Het gebied is de afgelopen jaren minder in beeld geraakt als toeristische bestemming en juist veel meer als studeer- en werklocatie voor bollebozen. Als we kijken naar het rendement voor het gebied is dat goed nieuws: een 'short stayer' op zakelijke of wetenschappelijke missie laat per dag veel meer geld in de regio achter dan een dagjestoerist.

Selectie parameters Regiomarketing

'Be good, and tell it' is de slogan waarmee de partners van Economie071 de ambitie op het gebied van regiomarketing de komende jaren wil uitdragen. De Leidse regio heeft vele kwaliteiten maar weet dit nog niet altijd op de juiste manier voor het voetlicht te brengen. Een positief beeld over de Leidse regio leidt ertoe dat meer kenniswerkers, bedrijven en bezoekers zich in de regio willen vestigen. In de methodiek willen we effectiviteit van de regiomarketing voornamelijk meten door de gewenste effecten daarvan te meten: meer bewoners, meer kenniswerkers en meer bezoekers (aan de bedrijven wordt in voorgaande thema's al veel aandacht besteed).

1. Aantal verhuiste personen naar de Leidse regio (excl. migratie)

Het meest belangrijke marketinginstrument voor een regio zijn de bewoners zelf, en dan met name de nieuwe bewoners. De positieve bewoordingen die zij spreken over hun gemeente of regio hebben een doorslaggevend effect op het beeld dat personen binnen hun netwerk zich vormen over een gebied. Overigens geldt dat minstens

zo voor de mogelijke negatieve connotaties die zij aan de regio verbinden. Om meer personen kennis te laten maken met de Leidse regio is er dus een positief effect te signaleren tussen het aantal verhuiste personen naar de regio en het beeld van de regio. Daarnaast weten we uit de statistieken dat de personen die naar de Leidse regio verhuizen voornamelijk bestaan uit jongvolwassenen die zich hier vestigen in verband met een opleiding of werk. Het is daarmee tevens een graadmeter om de populariteit van de regio voor deze doelgroep te meten. We ontlene deze gegevens van het CBS waarbij de verhuizingen binnen de regio buiten beschouwing worden gelaten, evenals migratiebewegingen.

2. Aantal expats

Bron is het CBS. Op internationale schaal concurreren de verschillende stedelijke regio's om hoogkwaliceerde kenniswerkers die bereid zijn te migreren voor een uitdagende baan en prettige werkcontext. Deze expats hebben een belangrijke invloed op het algehele innovatieve kennisklimaat en beschikken daarnaast over een gemiddeld hoge koopkracht. Helaas bestaan er geen mogelijkheden om het aantal buitenlandse werknemers te differentiëren naar opleidingsniveau om het aantal expats te meten. We kiezen daarom voor de minder directe wijze, door het aantal inwoners afkomstig uit de EU, de VS, China en Japan te meten. Het grootste deel van de expats zijn doorgaans afkomstig uit één van deze landen.

3. Aantal dagbezoeken van Nederlanders aan Leiden

Ieder jaar wordt een schatting gegeven van het aantal dagbezoeken dat Nederlanders aan Leiden brengen. Dit is de meest betrouwbare indicator om een schatting te geven van de populariteit van de regio voor dagbezoeken. De economische impact van de bezoekers-

Dit hoofdstuk is onderdeel van de leeswijzer

ROUTE 2

'Ondernemers zijn het hart van de economie. Betrouwbare cijfers over hoe het met hen gaat is essentieel voor een goed beleid om de bedrijvigheid te laten groeien.'

Ben Schutteveld
Kamer van Koophandel

economie is overigens beperkt in vergelijking met de zakelijke toeristische sector, een gemiddelde bezoeker geeft € 35 per bezoek uit waar een internationale zakenreiziger bij een verblijf in Nederland gemiddeld € 507 uitgeeft. De schattingen voor het aantal dagbezoeken worden ieder jaar gegeven door het Continu Vakantieonderzoek, een commercieel databestand dat de Gemeente Leiden heeft ingekocht voor marketingsdoeleinden. Overigens meten we het aantal dagbezoeken, en niet het aantal dagbezoekers, aangezien het tevens positief is als één bezoeker de stad meerdere malen per jaar bezoekt.

4. Aantal overnachtingen in logiesaccommodaties

Het zijn voornamelijk de zakelijke bezoekers die gebruik maken van de logiesaccommodaties in de regio. De piekdata van de verschillende hotels vallen gedeeltelijk samen met de internationale congressen die in de regio worden gehouden. We hebben al gezien dat deze kennisswerkers veel meer uitgeven dan Nederlandse bezoekers, daarbij is het een interessante doelgroep als potentiële vestigers. We beschikken alleen over data van logiesaccommodaties in de gemeente Leiden.

5. Score Leidse regio gemeenten op verschillende 'ranglijsten': sociaal economisch en wonen/toerisme

Ieder jaar verschijnen er weer diverse 'ranglijsten' over het presteren van regio's, onder andere op economisch gebied. Het presteren van de regio in de rankings heeft vaak een duidelijke invloed op de beeldvorming van de regio. We hebben de belangrijkste onderzoeken geselecteerd die elk jaar als 'rankings' in de media worden gepresenteerd.

Het indexcijfer is samengesteld uit de volgende indicatoren:

- De sociaal economische positie van Leiden in de Atlas van Gemeenten
- De positie van de regio in de Economische Toplocaties rapportage van Elsevier/Louter
- Gemiddelde positie van de drie grootste kantorenlocaties van de regio (Plesmanboulevard/BSP, Leiden Centrum/Schipholweg en Leiden Lammenschans) in de Ranking Kantoorlocaties van Jones Lang Lasalle
- De gemiddelde positie van alle gemeenten in de Leidse regio in het onderzoek MKB Vriendelijkste Gemeenten

Deze lijsten genoemd bij 5 en 6 zijn geïnventariseerd en beoordeeld door de afdeling BOA van de gemeente Leiden. Alleen die onderzoeken zijn opgenomen die niet een verkiezing of prijsvraag betreffen en waar het gaat om de gemeente en de regio. Ook is gekeken of er regelmatig bij voorkeur 1x per jaar onderzoek wordt verricht zodat continuïteit is verzekerd.

Uitzondering hierop vormt de CWTS Leiden Ranking die op verzoek van deskundigen is opgenomen. Bekijk online het onderzoek: [Leiden, stad van haring, wetenschap of gastvrijheid? 2013 t/m 2014](http://www.leiden.nl/onderzoek/leiden-stad-van-haring-wetenschap-of-gastvrijheid-2013-t/m-2014) of typ onderstaande link in uw browser: <http://ow.ly/HejE7>

'Leiden is een gewilde plek om te vestigen en te recreëren. Maar we kunnen ons anno nu niet isoleren van onze omgeving. Om de toekomstige, economische kracht van Leiden te versterken moeten we juist met partners in de regio samenwerken.'

Robert Strijk
Wethouder Gemeente Leiden

- De positie van Leiden in het onderzoek 'Toeristisch bezoek aan steden' van het Continu Vakantie Onderzoek
- De gemiddelde positie van de Leidse regio gemeenten in het jaarlijkse onderzoek van Elsevier naar de beste woongemeente
- De positie van Leiden op de woonaantrekkelijkheidsindex in de Atlas van Gemeenten

We hebben de posities, gerelateerd aan het aantal 'deelnemers' per onderzoek, bij elkaar opgeteld en vervolgens per jaar weergegeven en geïndexeerd.

6. Score onderwijsinstellingen op verschillende ranglijsten

Voor de onderwijsinstellingen maken we gebruik van de volgende 'rankings':

- The Times Higher Education World Universities Ranking
- QS-World University Ranking
- Shanghai index - Academic Ranking of World Universities
- CWTS Leiden Ranking
- Beste hogescholen volgens Keuzegids

Tot nog toe verschenen er tevens ieder jaar beoordelingen van de verschillende middelbare- en basisscholen in onder andere de Volkskrant. De 'drijvende kracht' achter deze ranglijst, onderzoeker Jaap Dronkers, heeft helaas besloten te stoppen met deze ranglijst waardoor we deze niet op kunnen nemen als stabiele bron. De onderzoeken van Elsevier naar de beste middelbare scholen werkt alleen met plussen en minnen waardoor het lastig is om dit te verwerken in een positie of indexcijfer.

DE INDEX ALS AANGEVER VAN HET ECONOMISCH DEBAT

In hoofdstuk 1 hebben we al aangegeven dat een indexcijfer niet op zichzelf hoort te staan. Het kale cijfer – 100 in 2008, 122 in 2014 – is op zich mooi, maar zonder een vorm van analyse van de oorzaken, leidt zo'n cijfer eerder tot mystificatie dan tot verheldering.

Maar ook met een begeleidende analyse is het indexcijfer nog niet compleet. Het programma van Economie071 krijgt vorm in een open economie, met veel actoren en veel kennisbronnen. Het programma moet tot leven komen in dat omvangrijke veld. De index kan een aanjager zijn van het economisch debat in de regio en dat debat kan weer bijdragen aan het draagvlak voor en de verrijking van het programma.

Bij de voorbereiding van de index bleek de grens tussen methodologische overwegingen – kun je een beleidsdoel meten en hoe doe je dat – en inhoudelijke overwegingen – waarom zijn deze beleidsdoelen gekozen – nogal diffuus. In communicatief opzicht is het programma van Economie071 effectief: het maakt veel los en het is een kruispunt voor het economisch debat in de regio, zeker wanneer het ook nog van empirisch materiaal wordt voorzien, zoals in deze in deze index. In dit hoofdstuk brengen we een deel van het regionale economische debat in kaart, voor zover aan de orde geweest bij het samenstellen van de index aan de orde zijn geweest.

Achtereenvolgens behandelen we:

- De relatie tussen het opleidingsniveau van de beroepsbevolking en de economische prestaties
- Clustervorming als instrument voor structuurversterking
- Twee keuzekwesties – brede versus smalle agenda en 'harde euro's' versus beeldvorming – op zowel de agenda als in de index
- Een korte benchmark van Leiden met enkele andere steden

Met de onderstaande tekst wordt het debat niet beslecht. Integendeel, het zijn vragen die zich niet lenen voor een definitieve beleidsconclusie. Maar ze bepalen wel de context waarin 'het beleid' gemaakt wordt.

Dit hoofdstuk is onderdeel van de leeswijzer

ROUTE 2

Is een hoog opleidingsniveau goed voor de economie?

Nederland heeft decennia lang ingezet op een verhoging van het opleidingsniveau van de beroepsbevolking. Daar waren twee redenen voor:

- Een economische reden. Hoogopgeleiden verdienen meer, leveren een grotere bijdrage aan de toegevoegde waarde van de economie en dragen meer belasting af. Ze leggen minder beslag op zorgvoorzieningen, komen minder met criminaliteit en justitie in aanraking en doen in het algemeen minder aanspraak op collectieve voorzieningen, met uitzondering van onderwijs en cultuur.
- Een sociale reden. Hoogopgeleiden hebben een hogere levensverwachting, zijn gezonder, eten beter, zijn zelfredzamer en raken minder snel arbeidsongeschikt of werkloos.

Nu is er op bijna elk woord uit deze volzinnen wel weer iets af te dingen: wat is hoogopgeleid precies? Kan het zijn dat de criminaliteit van hoogopgeleiden (witte boorden criminaliteit) meer onopgemerkt blijft? Hebben de hoogopgeleiden 'het systeem' niet naar hun hand gezet? Enzovoort. Voor dergelijke kritische vragen moet zeker ruimte zijn. Maar in globale zin is voor het verband tussen opleidingsniveau en sociaal en economisch welbevinden een overweldigend statistisch bewijs, zowel op regionaal, nationaal als internationaal niveau.

Met het begrip 'statistisch' is direct uitgedrukt dat het verband tussen hoogopgeleid en sociaal en economisch succes geen voorspelling is van een individuele levensloop, laat staan een moreel

'Oegstgeest wil een aantrekkelijke woonomgeving zijn voor werknemers in de kenniseconomie van de Leidse regio, in het bijzonder voor de expats. Door de aanwezigheid van onder andere veel ZZP'ers en een aantrekkelijk hoogwaardig winkel-aanbod, draagt Oegstgeest bij aan de regionale economie.'

Wendelien Tönjann - wethouder Gemeente Oegstgeest

oordeel. Er zijn genoeg laagopgeleiden die een mooie loopbaan opbouwen en een goed leven leiden en er zijn genoeg hoogopgeleiden die er niets van bakken. Het gaat echt om een statistisch verband.

Maar tegelijkertijd was dat statistische verband wel nodig als politiek argument. Er is in de 20ste eeuw een stevig gevecht gevoerd over de toegang tot goed onderwijs. Nog in de jaren vijftig was hoger onderwijs een klassegebonden 'voorrecht'. De stad Leiden heeft in de kanteling van die opvatting een bijzondere rol gespeeld met het 'talentenproject' van professor Van Heek. Diens onderzoek in de jaren zestig ging over 'het verborgen talent': het vermogen van arbeiderskinderen om door te leren, wanneer dat vermogen maar op een goede manier geprikkeld en benut werd. Het is dat type onderzoek dat bepalend werd voor het politieke klimaat in de jaren zestig. Er is een hele reeks onderwijswetten tot stand gekomen, die allemaal beoogden om de toegang tot hoger onderwijs te vergemakkelijken. Als gevolg daarvan heeft de Nederlandse beroepsbevolking een reusachtige kwalificatiewinst geboekt. Het aantal hoogopgeleiden - personen met een hbo- of wo-diploma - in de beroepsbevolking steeg van omstreeks 2% in 1960 naar omstreeks 35% in 2010. Er is geloofwaardig onderzoek dat die kwalificatiewinst verantwoordelijk is voor het overgrote deel van de welvaartsstijging. Er is ook geloofwaardig onderzoek dat die strategie nog steeds niet uitgewerkt is: kwalificatiewinst - iedereen zo hoog mogelijk opgeleid - zou een probaat middel zijn tegen economische stagnatie.

Het was niet alleen onderzoek en wetgeving. Het was ook een collectieve aspiratie van honderdduizenden Nederlanders: 'doorleren' was de weg naar een betere toekomst, onderwijs was de motor

'Voor VNO-NCW zijn het versterken van economische hotspots en ruimte bieden voor topsectoren belangrijke kwesties. Daarom vinden wij de Economische Agenda Leidse regio belangrijk.'

Jan Versteegh
voorzitter VNO-NCW Rijnland

van emancipatie. Veel westerse en een aantal Aziatische landen hebben een vergelijkbare ontwikkeling doorgemaakt. En ook nu nog komen in sommige gebieden - Brazilië, Argentinië, delen van India - de motieven bij elkaar: een overheid die een kenniseconomie wil opbouwen, gecombineerd met een ambitieus geworden middenklasse die naar positieverbetering voor de kinderen streeft.

In Nederland is de opleidingsambitie vastgelegd in twee politieke uitgangspunten:

- De startkwalificatie. Het nationale doel is dat niemand de arbeidsmarkt op komt zonder tenminste een diploma op niveau 2 van de kwalificatiestructuur, globaal: een diploma van het tweejarig mbo. De startkwalificatie is destijds vastgelegd op basis van een analyse van het minimaal noodzakelijke niveau om als beroepsbeoefenaar en als burger van dit land te kunnen functioneren.
- De zogenaamde Lissabon-ambitie. Tenminste de helft van de onderwijsverlaters moet een diploma van het hbo of het wo hebben. Een uitstroom die uiteindelijk leidt tot een beroepsbevolking die voor de helft uit hoogopgeleiden bestaat. Deze doelstelling heeft te maken met de analyse dat Nederland (en Europa) alleen op basis van kennis een positie in de wereld-economie kan handhaven.

De startkwalificatie is om twee redenen gaan knellen.

Ten eerste is er een groep die dat niveau niet haalt. Voor een deel is dat niet-halen beïnvloedbaar: jongeren met leer-, opvoedings- en motivatieproblemen, die bij betere begeleiding of bij een tweede onderwijskans op latere leeftijd alsnog een startkwalificatie zouden kunnen halen. Maar voor een ander deel is het niet beïnvloedbaar: de jonggehandicapten.

Ten tweede is niveau 2 in grote delen van de arbeidsmarkt geen startbewijs meer. Grote sectoren als de zorg en de industrie namen tien jaar geleden nog mensen op niveau 2 aan, maar het startniveau gaat daar in rap tempo naar 3 of zelfs 4. Het werk voor niveau 2 en lager verdwijnt. Zelfs werk waar in de kern weinig competenties voor nodig zijn, vergt in de praktijk toch een behoorlijk niveau. Sociale omgang, communicatie, bejegening en discipline zijn

beroepscompetenties die toch vaak corresponderen met een zeker scholingsniveau. De bijna spreekwoordelijke tegenwerping op de Lissabon ambitie is: 'We hebben toch ook loodgieters nodig?' Nog afgezien van het feit dat loodgieter ook een beroep is op niveau 4, verwachten klanten en werkgevers van de loodgieters een niveau van procesoverzicht, commercieel handelen en klantbejegening dat praktisch met het hbo samenvalt. We leven in een veeleisende samenleving.

Er lijkt al met al een groep te ontstaan van mensen die het niveau van de kenniseconomie gewoon niet haalt. Zeer grofmazig geschat, zal het gaan om een groep van 8 tot 10% van de beroepsbevolking, waar blijvende vormen van ondersteuning en begeleiding voor nodig zijn.

Ook de Lissabon ambitie is gaan knellen, maar dan om andere en zeer uiteenlopende redenen. Zoals:

- Er is scepsis over de schoolbaarheid van de beroepsbevolking. Is 50% wel haalbaar? Het argument is snel weerlegbaar: een peloton Nederlandse steden zit al boven de 50% en het blijft maar stijgen. Elders in de wereld kan het nog verder gaan. In Korea beschikt op dit moment meer dan 60% van de nieuwe instroom op de markt over een wo-diploma. Daar gaat de discussie niet over de schoolbaarheid, maar over de vraag of er wellicht meer hbo nodig is. Maar de scepsis staat natuurlijk op gespannen voet met de ambitie.
- Belangrijker is dat het geloof in de ambitie hier en daar lijkt te tanen. Het 'we hebben toch ook loodgieters nodig'-argument wordt ook door politici in de mond genomen. Het vertrouwen in het onderwijs als emancipatiemachine is uitgewerkt.
- Er is twijfel over wat nu precies de beste remedie is tegen onzekerheid op de arbeidsmarkt. Is dat werkelijk een hbo- of wo-diploma? Ook hooggeschoolde banen in bijvoorbeeld de financiële dienstverlening blijken vatbaar te zijn voor automatisering. Misschien is toch een ambachtelijke vaardigheid op mbo-niveau een betere toerusting voor een zeker leven.
- Er zijn tekenen van segregatie tussen hoogopgeleid en lager opgeleid. Lager opgeleiden stemmen anders, wonen elders en

leven op een manier die voor hoger opgeleiden niet herkenbaar is. Vijftig jaar na het begin van de onderwijsrevolutie, is een klasse barrière weer (of nog) zichtbaar.

Overigens is die 50% uit de Lissabon ambitie voor een deel ook een metafoor. Het gaat er niet om dat een hbo-er meer welkom is op de arbeidsmarkt dan een mbo-er. Het gaat er om zover mogelijk zien te komen in de onderwijskolom. Probeer van een 3tje een 4tje te maken. Rust het 4tje toe met hbo-modulen. Doe een tweede master. Het gaat om het ontdekken, aanspreken en voortduwen van talent. Dat is de taak van de onderwijssteden.

Het aantal hoogopgeleiden is onderdeel van de O71-index. Maar bij de samenstelling van de index bleken dit type twijfels ook in het Leidse regio gebied te leven. Dat is lastig. De Leidse regio is, samen met Amsterdam, Utrecht, Nijmegen, Groningen en enkele kleinere steden voorloper in de ambitie. Zonder Katwijk, zit de regio nu al een stuk boven de 50%. Met Katwijk erbij is er weer een reële opgave. Maar de regio is linksom of rechtsom een frontrunner. Als er in eigen huis alleen gebrekkige steun bestaat voor je 'selling point', dan geef je ruimte aan die andere gebieden, de concurrenten. Je bent een onderwijsregio of je bent het niet. De regio zou zich moeten beraden op een eenduidige reputatie, met als ingrediënten:

- In de Leidse regio zijn alle voorwaarden aanwezig om je talent zover mogelijk te ontwikkelen
- De regio helpt jongeren om zoveel mogelijk te stapelen bovenop de startkwalificatie¹
- De regio helpt de jonge beroepsbevolking om over de hele linie zoveel mogelijk kwalificatiewinst te boeken

¹Daarmee niet bedoelende stapelen gemotiveerd vanuit financiële overwegingen wat leidt tot onnodig lange leerroutes.

Clustervorming en structuurversterking

De mooie indexscore - 122 in 2014 ten opzichte van 100 in peiljaar 2008 - is vooral te danken aan het life science cluster en aan de dynamiek die dat cluster in de omgeving heeft gecreëerd. Zo bezien is de score is een ode aan de keuze voor een economisch beleid voor de lange termijn, voor structuurversterking. De keuze is tot stand gekomen in de vroege jaren tachtig in een context die we nu een 'triple helix' zouden noemen: een context van ondernemers, weten-

schappers en overheidsmensen. Die keuze is hardnekkig beschermd en uitgebouwd: door het fysieke terrein vrij te houden voor thema-gebonden bedrijven, door specifieke opleidingen te starten en er studenten voor te werven, door te investeren in de infrastructuur, door een vergaande organisatie van het cluster, enzovoort. Die lang volgehouden keuze is nu – na dertig jaar – de sleutelfactor in het stabiliseren van de regio in moeilijke tijden. Structuurversterking als klassiek stootkussen tegen de wispelturigheid van de conjunctuur.

In het publieke debat wordt vaak opgemerkt dat er een tweede cluster moet komen, omdat de regio met dat enkele biomedische cluster wel erg kwetsbaar zou zijn. Er zijn de afgelopen jaren verschillende ‘alternatieven’ ter tafel geweest, zoals ‘communicatie’ en ‘humanities’. Die alternatieven verdwijnen vrij snel ook weer uit het debat, omdat er onvoldoende economische verankering voor handen is. Tot op heden zat er te weinig ondernemerschap achter die alternatieven. De keuzes zijn wellicht ook wat vluchtig. De clusters die nu in Europa als succesvol bekend staan, hebben er gauw een jaar of dertig over gedaan en zijn begonnen op een goede ondergrond van langer bestaande kennis (voorbeeld: het ict hardware cluster in Eindhoven op de basis van de industriële cultuur van Philips).

Bezien vanuit de theorie van de triple helix gaat het niet om ‘nieuwe’ clusters scheppen, maar om het productief en innoverend houden van een bestaand cluster. Een succesvol cluster ontwikkelt zich ‘beyond recognition’. Het schept z'n eigen ‘spring offs’. Naar de maatstaven van het officiële oprichtingsjaar van het bio science park – 1984 – gaat het nu al lang om een soort ‘multi-cluster’. Het is zo verbreed en vertakt, dat het z'n eigen robuustheid tegen tegenslag wel heeft georganiseerd. Het is niet meer één sterke locomotief, maar

‘Economie071 biedt kansen de regio nog aantrekkelijker te maken om er te ondernemen, te werken en te wonen. Daar wordt iedereen beter van. Ook Leiderdorp. Wij willen daar in samenwerking een bijdrage aan leveren.’

Kees Wassenaar
wethouder Gemeente Leiderdorp

een hele groep locomotieven. De kunst is om de op gang gekomen clusterontwikkeling verder te faciliteren en te ondersteunen. Dat kan gaan om diversificatie van de bestaande pijler naar de nabije space technology in Noordwijk, de agrobusiness in Katwijk, de informatica, de informatiekunde en de cultuur.

Twee keuzemomenten op agenda en in index

Deze index is niet een thermometer van de economische prestaties van de Leidse regio. Het is een thermometer van die onderdelen van het economisch beleid, die door de stuurgroep zijn aangewezen voor een gezamenlijke inspanning. Bij de samenstelling van de index bleek dat er verschillend wordt gedacht over tenminste twee aspecten van die inspanning. Het zijn aspecten die ook de stuurgroep – waar de keuzes zijn gemaakt – hebben beziggehouden en weer zullen bezighouden.

Ten eerste: ‘harde euro’s’ versus marketing en beeldvorming. Er bleken tijdens de paneldiscussies over de index verschillen van inzicht te bestaan over wat nu precies de regionale economie aanjaagt. Onder de ondernemers ging de trend meer uit naar parameters die in euro’s zijn uit te drukken. De robuustheid van een economie moet uiteindelijk blijken in een contante waarde, niet in een subjectieve beleving. Waarbij overigens ook het opleidingsniveau van de beroepsbevolking als een contante waarde werd gezien, vanwege het hogere verdienvermogen van hoger opgeleiden. Het topic ‘marketing’- onderdeel van de 071-agenda – scoorde maar matig.

Dat was bij de groep regiokenners anders. Daar zat meer gevoel voor beeldvorming en voor de culturele kant van de economie en voor de mobiliserende werking van beeldvorming. Bij de ondernemers werden de tientallen lijstjes die in de publiciteit circuleren en waar Leiden en de Leidse regio al dan niet op prijken, van geringe betekenis geacht bij besluitvorming over investeringen. Bij de regiokenners werd marketinghoogleraar Hospers aangehaald: ‘Laat de lijstjes voor je werken’. Het derde panel – de spiegelgroep van buiten de regio, tevens de groep waar daadwerkelijke acquisitie-ervaring zat – hechtte niet bijzonder aan de beeldvorming. Het punt is dat gebiedsmarketing intussen zo wijd verspreid is, dat het niet meer als een externe boodschap wordt gezien. De uitingen van heel

veel regio's lijken ook op elkaar. Marketing lijkt zo bezien vooral een boodschap aan jezelf. Waar overigens niets mis mee is: het ervaren van een identiteit door de eigen bewoners hoort bij een regionale economie.

Deze discussie is een signaal aan de stuurgroep dat het agendapunt over marketing – 'be good and tell it'- een nadere specificatie behoeft. Zoals in de spiegelgroep werd opgemerkt: de Leidse regio is in de buitenwereld in de eerste plaats life sciences. In de tweede plaats ook. En in de derde plaats ook. Zoals Eindhoven techniek is. Laat dat dan ook het trekpaard zijn: er zijn niet zoveel gebieden met zo'n sterk merk. Richt je marketing op de groepen die afgeleid zijn van dat merk. Iedereen snapt wel dat de regio meer is dan een bedrijvenpark, zoals Eindhoven ook meer is dan een campus.

Ten tweede: een brede inzet of een inzet op speerpunten.

De stuurgroep Economie071 is begonnen met een doelenlijst waarop enkele tientallen thema's vermeld stonden. Zo'n lange lijst heeft het voordeel van 'voor elk wat wils', maar leidt niet tot actie. Alles willen is niets willen. Die lijst is na de nodige discussie teruggebracht tot een beperkt aantal topics. Die golfbeweging tussen breed en smal hoort wellicht bij het werken in een consortium.

Eerst komt er een lange lijst van ambities op tafel, dan volgt de constatering dat het zo niet gaat werken en dat er keuzes nodig zijn. Maar een keuze is bijna per definitie een kwestie van een minderheid van de deelnemers aan het consortium. Na verloop van tijd worden aan de speerpunten toch weer andere dingen vastgeknoopt, om de herkenbaarheid te vergroten. En wanneer de huidige deelacties zijn uitgevoerd komen andere punten uit de agenda wederom in zicht. Op grond van dat mechanisme, kunnen het aantal doelen op de agenda en het aantal parameters in de index moeiteloos verdubbeld worden.

Wellicht zouden de volgende methodische uitgangspunten kunnen helpen bij het beheersbaar houden van de golfbeweging:

- Maak duidelijk dat de agenda niet een 'catch all' programma is waarin alles uitputtend wordt opgesomd, maar het resultaat is van politieke besluitvorming. Zo is de stageproblematiek – een stevig punt op de agenda – niet een onderscheidend punt voor deze regio. De stageproblematiek speelt op alle scholen overal in het land. Maar het mbo heeft – als cruciale speler in de kwalificatie-

structuur – de stageproblematiek ingebracht voor gezamenlijke beleidsvorming. Dat is een goed voorbeeld van een speerpuntbenadering.

- Maak ook duidelijk dat afwezigheid van een thema op de gezamenlijke agenda niet een oordeel is over het minder belangrijk zijn van dat thema. De agenda is het resultaat van overleg tussen de consortiumpartners over wat ze gezamenlijk willen doen en wat ze de beste thema's achten om de dynamiek in de regio te vergroten. Er zijn tal van thema's die mogelijk belangrijker zijn, maar niet op de agenda komen, omdat ze zich niet lenen voor een consortiumgewijze aanpak.

En terzijde: draagvlak is een kwestie van herkenbaarheid, meerderheden en 'exposure'. Innovatie is juist een kwestie van minderheden en beschutting. Veel ondernemers zitten helemaal niet te wachten op beleidsaandacht.

Vergelijking met andere kennissteden

De 071-index verwijst alleen naar zichzelf. Dat is inherent aan het instrument van een regiospecifieke index. Zo is in de Leidse regio Life Sciences & Health een dominante parameter. Een 071-index zonder deze parameter, is ondenkbaar. Maar tegelijkertijd maakt dat deze index onvergelijkbaar met eventuele andere regionale indexen.

Toch is er behoefte aan een vergelijking van de Leidse regio met andere gebieden. Ook wanneer dat niet in een hard getal valt uit te drukken, blijft het interessant om te spiegelen. Dat hoeft niet alleen een kwestie te zijn van 'zich meten met'; het kan ook een kwestie zijn van iets van elkaar leren of van begrip opbouwen voor de specifieke context van een regio.

In deze korte paragraaf maken we een eenduidige eerste vergelijking van de kernstad uit het 071-gebied, Leiden, met andere steden. De andere steden in deze 'mini benchmark' hebben twee kenmerken met Leiden gemeen: ze zijn vrij klein (echt grote steden hebben een andere dynamiek dan de categorie waarin Leiden zich beweegt) en ze hebben een grote en dominante studentenpopulatie.

Allemaal kunnen ze claimen een kenniseconomie op te bouwen. En allemaal hebben ze hun eigen nissen en wetenschappelijke zwaartepunten.

De O71-index gaat over de periode 2008 tot 2014. We hebben enkele 'structuurparameter' uit drie peiljaren in deze periode geselecteerd uit een veelgebruikte bron: de Atlas Nederlandse Gemeenten. Het gaat om:

- De werkgelegenheid. Dat is het aantal banen uitgedrukt als percentage van de omvang van de beroepsbevolking. Alle banen groter dan 12 uur per week worden meegeteld. Dat betekent dat bijna overal meer banen zijn dan leden van de beroepsbevolking. Globaal gezien hebben steden met een percentage van minder dan 125 geen centrumfunctie: de uitgaande pendel overtreft de inkomende. Boven de 125 krijgt een gemeente een economische centrumfunctie. De eerste kolom bevat het percentage in de peiljaren 2008, 2011 en 2014, de tweede kolom bevat de 'ranking': de plaats van deze gemeente op de lijst van 50 grotere gemeenten van Nederland. Hoe lager het getal, hoe 'voordeliger' de score. Leeswijzer: Leiden had in 2011 een arbeidsplaatsenquote van 110 en staat daarmee op de 30ste plaats. Leiden had in 2011 als werkstad geen centrumfunctie.
- De vergrijzing. Dat is het aandeel van 65-plussers in de bevolking. In het economisch discours wordt in toenemende mate getwist over de vraag of een grote 65-plus populatie een last of een zegen is voor een stad. We gaan er in deze cijferopstelling nog van uit dat een stad gebaat is bij een zo groot mogelijke actieve populatie en een overzichtelijk aantal 65-plussers. Leeswijzer: Maastricht telt in 2014 19% 65-plussers en staat daarmee op de 44ste plaats uit 50, een van de meest vergrijsde steden van Nederland.
- Het aantal hoogopgeleiden, gedefinieerd als het aantal mensen met een hbo- of wo-diploma in de beroepsbevolking. We hebben al aangegeven dat het aantal hoogopgeleiden in het huidige economisch discours functioneert als een sterke parameter voor de succeschansen van een economie. Over het algemeen is er een verband tussen de aanwezigheid van hbo- en wo-instellingen en een hoogopgeleide beroepsbevolking: bedrijven die hoog-

opgeleid personeel nodig hebben vestigen zich in regio's waar veel onderwijs zit. Bedrijven met hoogopgeleid personeel hebben veel toegevoegde waarde en trekken daardoor weer veel voorzieningen aan. Het is het befaamde Mattheus-effect: wie heeft, zal nog meer gegeven worden. Maar het verband is niet lineair. In Enschede, bijvoorbeeld, werkt het mechanisme niet goed; Enschede exporteert nog steeds veel afgestudeerden. Maastricht en Groningen zijn er als 'perifere' universiteitssteden daarentegen steeds beter in aan het slagen om de afgestudeerden ook vast te houden. Leeswijzer: in 2008 telden Leiden, Nijmegen en Delft alle drie 52% hbo- of wo-gediplomeerden in hun beroepsbevolking. Dat was een gedeelde derde plaats.

- De armoede, gedefinieerd als het percentage van de huishoudens (inclusief aow-ers) in de bevolking dat moet rondkomen van minder dan 105% van het sociaal minimum (het door het Ministerie van SZW erkende bedrag dat minimaal nodig is voor het levensonderhoud). Er wringt iets als je naar deze cijfers kijkt. Geen van deze hoogopgeleide steden is echt goed in armoedebestrijding. Natuurlijk trekken 'armoedegevoelige' mensen – zoals chronische ggz-patiënten – vaker naar de steden toe; steden blijven knooppunten van zowel kansen als problemen. De nationale kampioen armoedebestrijding is juist geen kennisstad of hoogopgeleide cultuurstad, maar een echte 'middle class working town': Haarlemmermeer (6%). Leeswijzer: van de huishoudens in Eindhoven verkeerde in 2011 10% in een armoede-situatie. Dat zette Eindhoven op plaats 32 van de 50 grootste gemeenten.

We verbinden een paar observaties aan deze cijferopstelling.

Het eerste dat opvalt is dat er niet zoveel verandert. De vier parameters zeggen veel over de structuur van economie en beroepsbevolking. Die verandert niet zo snel, zelfs niet in de turbulente crisistijd waar we sinds 2008 in leven. Sommige patronen zijn redelijk vast. Een echte benchmark van Leiden met andere steden – of van het Leidse regiogebied met andere regio's – zal niet van jaar tot jaar grote verschillen laten zien. Maar toch: er zijn weldegelijk enkele opmerkelijke ontwikkelingen.

Een eerste is de opmars van Leiden als werkstad. Leiden heeft nog steeds geen economische centrumfunctie, maar er komt wel consequent meer werkgelegenheid de stad binnen. En dat terwijl er geen open ruimte meer is op bedrijventerreinen. De stad wordt voller.

Een tweede is de imponerende opmars van Eindhoven als het gaat om de hoogopgeleiden. Als dit zo door gaat, gaat Eindhoven binnen vijf jaar de subtoppers Leiden en Nijmegen inhalen. Dat betekent nogal wat voor het economisch en cultureel klimaat in Eindhoven. De echte toppers staan overigens niet in deze benchmark; het zijn Utrecht en Amsterdam.

Een derde observatie is dat steden die de afgelopen jaren hun hoger opgeleiden niet goed konden vasthouden, ook kwakkelen met hun werkgelegenheid: Delft en Maastricht. Overigens gaat de score van Delft wel heel raar op en neer. Dat doet twijfel rijzen aan de bronstabiliteit van de cijfers over Delft. Mogelijk zit er een onregelmatigheid in dit deel van de database van de Atlas Gemeenten.

Dan zijn er ook nog enkele constanten:

- Het aandeel hoogopgeleiden stijgt. Ook steden waar de Lissabondoelstelling al gerealiseerd is, zien dat gebeuren. Koploper Utrecht is inmiddels de 60% gepasseerd.
- Het aandeel 65-plussers neemt ook overal toe. De verschillen zijn van jaar tot jaar niet hele schokkend, maar het verschil tussen 12% in Groningen in 2014 en 19% in Maastricht in 2014 is nu al zeer groot. Maastricht staat voor een heel andere demografische opgave dan Groningen.
- Geen van de universiteitssteden doet het echt goed in de armoedebestrijding, zoals we al zagen. Met alle begrip voor de omstandigheid dat grote steden niet alleen getalenteerde maar ook kwetsbare mensen aantrekken, wringt er toch iets. Al die hoogopgeleiden zouden ook een dynamische context kunnen bieden voor armoedebestrijding en sociale mobiliteit. De armoede parameter zou wellicht een mooie competitieve factor zijn in een benchmark tussen deze steden: welke van deze steden met jonge mensen, veel werk en veel hoogopgeleiden slaagt er in om de armoede tot minimale proporties terug te dringen?

	jaar	werkgelegenheid		vergrijzing		hoogopgeleid		armoede	
		%	ranking	%	ranking	%	ranking	%	ranking
Leiden	2008	100	29	13	8	52	3-5	10	20
	2011	110	30	13	7	55	2	10	30
	2014	118	27	14	6	56	3-5	10	31
Groningen	2008	140	8	12	4	49	6	14	49
	2011	145	10	12	3	49	5	14	44
	2014	135	10	12	3	56	3-5	15	49
Delft	2008	110	24	14	17	52	3-5	10	26
	2011	165	32	14	13-14	42	8	10	26
	2014	115	30	15	12	48	8	10	28
Maastricht	2008	130	10	18	44	39	13-14	12	38-40
	2011	140	7	18	44	40	15	12	39
	2014	135	12	19	44	39	21	12	36
Eindhoven	2008	145	3	15	37	39	13-14	10	31
	2011	160	2	17	34	42	12	10	32
	2014	160	3	17	28	47	8	10	30
Nijmegen	2008	120	19	14	15	52	3-5	12	38-40
	2011	120	18	14	13-14	52	4	12	38
	2014	121	19	15	11	56	3-5	13	42

BIJLAGE 1

Lijst van deelnemers discussie-avonden

Bert van de Velden	IMMO makelaars
Frank ten Have	Ondernemersvereniging Voorschoten / Deloitte
Mark Cremers	Ondernemersvereniging Oegstgeest
Thomas Dijkmans	Projectmanager Education and Labor Market Leiden BSP
Hermine Klein	Marketing Manager Leiden BSP
Wim Laman	Ondernemersvereniging Leiderdorp
Lucien Geelhoed	Dorpslab Oegstgeest
Gijsbert van Es	Redacteur NRC, stadslab Leiden
Jetta Polvliet	Gemeente Oegstgeest, projectmanager
Geordie Kooiman	VNO-NCW-lobbyist
Henny van Egmond	zelfstandig ondernemer / Yolk
Ton van Raan	Hoogleraar Universiteit Leiden
Willem van der Poel	Gemeente Leiden, accountmanager Bedrijventerreinen
Bob van der Zande	Teammanager Ruimte Gemeente Oegstgeest
Jose Helsloot	Regioregisseur Hogeschool en ROC Leiden
Michaël Roumen	Directeur Cultuurfonds Leiden
Rob Sturm	Zelfstandig adviseur Ruimte & Economische ontwikkeling
Sander van Alten	Strategisch adviseur Gemeente Bodegraven Reeuwijk
Theo Noordman	Innovation Quarter, project developer
Roelien Timmerman	Gemeente Den Haag- regionale agenda arbeidsmarkt
Daan van der Hoorn	Gemeente Alphen a/d Rijn, trainee

Regiegroepleden

Jasmijn Bongers	Economie071
Rene de Jong	Economie071
Joke Busschots	Economie071
Ben Schuttenbeld	Kamer van Koophandel
Letty Lettinga	Beleidsonderzoek en Analyse, Gemeente Leiden
Ellen Dijkstra	Beleidsonderzoek en Analyse, Gemeente Leiden

Onderzoekers

Aart van Bochove	Blaauwberg
Mariet Ewalts	Blaauwberg
Rob Manders	Blaauwberg

BIJLAGE 2

Weging van de parameters

De indicatoren en de weging ervan is besproken met drie teams van deskundigen: ondernemers en 'regiokenners' uit de Leidse regio en een groep buitenstaanders: de 'spiegelgroep'. Op drie avonden hebben wij met dezelfde methodiek de indicatoren bediscussieerd en gescoord. Op de volgende pagina's treft u een overzicht van de resultaten van deze drie avonden.

Het uiteindelijke resultaat, de weging van de indicatoren treft u aan in de laatste kolom.

Indicatoren Economische Index 071

THEMA LIFE SCIENCES & HEALTH

Parameter	Ondernemers 6 pers.	Regiokenners 9 pers.	Spiegelgroep 5 pers.	Totaal 20 pers.
1. Aantal werkzame personen bij life sciences bedrijven op het Bio Science Park (BSP)	108	165	115	388
2. Aantal life sciences bedrijven	64	52	70	186
3. Aantal bedrijven BSP	56	57	15	128
4. WOZ waarde BSP	24	17	35	76
5. Verworven onderzoeksbudget LUMC en Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen	42	55	30	127
6. Aantal wetenschappelijke publicaties LUMC en Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen	20	45	15	80
7. Aantal promoties LUMC en Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen	9	20	25	54
8. Aantal promovendi LUMC en Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen	13	20	0	33
9. Aantal studenten 'Life Sciences & Health' gerelateerde opleidingen (hbo en wo)	42	65	50	157
10. Aantal buitenlandse masterstudenten LUMC en Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen	26	60	10	86
11. Aantal nieuwe medicijnen in ontwikkeling BSP (in pijplijn)	54	60	105	219
12. Score Universiteit op Shanghai Ranking (thema: clinical pharmacy & medicine)	31	60	5	196
13. Aantal bedrijven zorgsector (niet zijnde life sciences)	32	115	10	177
14. Aantal starters Life Sciences & Health ¹	74	135	15	224

¹ In de definitieve index niet opgenomen nadat de bronstabiliteit niet bleek te voldoen.

Indicatoren Economische Index 071

THEMA VITALITEIT

Nog in onderzoek als haalbaar (nieuw) cluster – nog geen ‘harde’ en betrouwbare indicator voor te vinden

THEMA ONDERNEMERSCHAP & JONG TALENT

Parameter	Ondernemers 6 pers.	Regiokenners 9 pers.	Spiegelgroep 5 pers.	Totaal 20 pers.
1. Aantal starters ²	69	180	65	314
2. Survivalratio starters (% dat na 2 jaar nog bestaat) ³	119	280	85	484
3. Saldo starters – stoppers	57	55	65	177
4. Aantal zzp'ers	48	5	60	113
5. Aantal bedrijven > 1 werknemer	52	75	50	177
6. Aantal hoogopgeleiden	76	140	70	286
7. Aantal studenten Universiteit en HS Leiden	71	115	90	276
8. Aantal vertrekkers	59	40	5	104
9. Aantal openstaande vacatures regio	44	10	10	64

² In de definitieve index niet opgenomen aangezien bleek dat het cijfer niet jaarlijks raadpleegbaar is, vervangen door ‘Volumemutaties toegevoegde waarde Corop Leiden & Bollenstreek’.
Een ander cijfer waarmee harde economische prestaties worden uitgedrukt.

³ In de definitieve index vervangen door aantal opheffingen en faillissementen nadat de bronstabiliteit van deze parameter te wensen overliet.

Indicatoren Economische Index 071

THEMA STAGES

Parameter	Ondernemers 6 pers.	Regiokenners 9 pers.	Spiegelgroep 5 pers.	Totaal 20 pers.
1. Aantal leerbedrijven	110	310	30	450
2. Aantal mbo studenten per leerbedrijf ⁴	110	165	40	315
3. Percentage mbo niveau 4 studenten (t.o.v. totaal aantal mbo studenten)	120	115	160	395
4. Aantal hbo studenten verpleegkunde en (bio) techniek	132,5	175	65	372,5
5. Aantal mbo studenten techniek (niveau 4)	127,5	165	105	397,5

⁴ In de definitieve index vervangen door ‘aantal plaatsingen op een leerbaan of stageplaats (bbl en bol) Holland Rijnland’ op verzoek van panelleden.

Indicatoren Economische Index 071

THEMA VESTIGINGSKLIMAAT

Parameter	Ondernemers 6 pers.	Regiokenners 9 pers.	Spiegelgroep 5 pers.	Totaal 20 pers.
1. WOZ waarde niet-woningen	85	0	85	170
2. Werkgelegenheid	85	320	85	490
3. Werkgelegenheid industrie	50	65	50	165
4. Werkgelegenheid zakelijke dienstverlening	40	60	40	140
5. Leegstaande kantoren (in m2 bvo)	30	75	30	135
6. Aantal in- en uitstappende treinreizigers (4 stations)	45	40	45	130
7. Autobereikbaarheid economische hotspots	65	80	65	210
8. Tijdverlies in woon- en werkverkeer als gevolg van files	15	30	15	60
9. Aantal horecabedrijven per 10.000 inwoners	40	75	40	155
10. Gemeentelijke uitgaven aan sport, openbaar groen en cultuur	35	70	35	140
11. Aantal misdrijven per 1.000 inwoners	10	55	10	75

Indicatoren Economische Index 071

THEMA REGIOMARKETING

Parameter	Ondernemers 6 pers.	Regiokenners 9 pers.	Spiegelgroep 5 pers.	Totaal 20 pers.
1. Aantal verhuisde personen naar de Leidse regio (excl. migratie)	165	110	55	330
2. Aantal expats in de Leidse regio	115	175	135	425
3. Aantal dagbezoeken van Nederlanders aan Leiden	80	75	100	255
4. Aantal overnachtingen in logiesaccommodaties	75	165	115	455
5. Score Leidse regio gemeenten op verschillende 'ranglijsten' (MKB vriendelijkste gemeente, sociaal economische positie, woon aantrekkelijkheid, etc.)	80	245	70	395
6. Score onderwijsinstellingen in rankings (Universiteit, Hogeschool, basisscholen)	95	175	25	295

THEMA'S EINDSCORE

Thema	Ondernemers 6 pers.	Regiokenners 9 pers.	Spiegelgroep 5 pers.	Totaal 20 pers.
Life Sciences & Health	175	260	160	595
Vitaliteit	geen parameters gevonden, geen scores			
Ondernemerschap en jong talent	135	150	95	380
Stages	70	90	25	185
Vestigingsklimaat	120	175	135	430
Regiomarketing	100	200	85	385

BIJLAGE 3

Beschrijving geselecteerde ranglijsten

De parameters 5 en 6 uit de mand 'regiomarketing' behandelt de score van Leiden dan wel de Leidse regio op een reeks 'lijstjes'. Lijstjes zijn populaire manieren om tot een 'benchmark' te komen, een onderlinge vergelijking van steden en gebieden. Op sommige lijstjes valt het nodige aan te merken als het gaat om samenstelling, bronstabiliteit en verklaringskracht. Ze moeten niet als objectieve beschrijving van een stand van zaken worden opgevat. Veel lijsten pretenderen dat ook helemaal niet. Ze pretenderen slechts een hulpmiddel te zijn voor analyses en debat. Het probleem met 'de lijstjes' zit daarmee zeker ook aan de gebruikerskant: gebruikers klampen zich in een zee van informatie vast aan een cijfermatige en daarmee schijnbare objectieve zekerheid. Maar de lijstjes spelen, linksom of rechtsom, een rol in het beleidsdebat.

In deze bijlage lichten we de lijstjes gebruikt in parameter 6 uit de mand regiomarketing toe. We beginnen met de lijstjes over de positie van steden en vervolgen met de lijsten over de positie van kennisinstellingen.

Sociaal Economische positie: Atlas van Gemeenten

De 50 grootste gemeenten worden jaarlijks beoordeeld en gerangschikt op een groot aantal punten (ca. 40). Een onderdeel hiervan is de sociaal-economische index.

Indicatoren:

- Bijstand: Aandeel mensen in de bijstand in potentiële beroepsbevolking
- Werkloosheid: Aandeel werklozen (CBS/EBB) in potentiële beroepsbevolking
- Arbeidsongeschiktheid: Aandeel mensen met een Arbeidsongeschiktheidsuitkering als aandeel in de potentiële beroepsbevolking

- Armoede: % huishoudens met een inkomen < 105% van het sociaal minimum
- % laagopgeleiden: Aandeel met een lage opleiding in de beroepsbevolking
- Participatie vrouwen: Werkzame vrouwelijke beroepsbevolking gedeeld door het aantal vrouwen van 15 tot 65 jaar
- Banen: Geïndexeerde ontwikkeling van het totaal aantal banen (van werknemers)
- % groeisectoren (in werkgelegenheid): Aantal banen in de financiële en zakelijke dienstverlening als % van het totale aantal banen

Economische toplocaties

Jaarlijkse rapportage met aandacht voor de ruimtelijke spreiding van topsectoren en economische prestaties van gemeenten en regio's in opdracht van Elsevier, door Bureau Louter, sinds 2011 (zie ook de eigen toelichting van Bureau Louter).

Het gaat om (381) '10.000+' gemeenten. Gemeenten < 10.000 inwoners zijn samengevoegd met naastgelegen kleine gemeenten of bij een grotere naastgelegen gemeenten. Aan de hand van 41 indicatoren; o.a. werkgelegenheid plus krimp en groei, nieuwbouw en bezetting van kantoren, uitgifte van bedrijventerreinen, en de arbeidsproductiviteit.

De einduitslag wordt berekend door de prestaties van gemeenten af te zetten tegen het inwonertal. Zo kan bijvoorbeeld Zwolle boven Rotterdam eindigen, dat in absolute zin groter en 'sterker' is.

Gemeten worden:

- De relatieve werkgelegenheid: het aantal arbeidsplaatsen per duizend inwoners tussen 15 en 65 jaar naar bedrijfssector
- Relatieve groei: Voor dezelfde tien economische sectoren is de gemiddelde groei in de laatste vijf jaar berekend
- Verzamelstaat overig, o.a. netto participatiegraad, voorraad bedrijventerreinen, voorraad kantoorruimte, opleidingsniveau beroepsbevolking, toegevoegde waarde per inwoner en toegevoegde waarde per arbeidsjaar (arbeidsproductiviteit)

- Overig dynamiek, o.a. tien typen sectoren voor starters, nieuwbouw kantoren, bezettingsgraad kantoren, uitgifte bedrijventerreinen, ontwikkeling toegevoegde waarde per inwoner van 15-64 jaar en de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit.

Ranking kantoorlocaties

De ranking kantoorlocaties biedt gedetailleerd inzicht in het functioneren van de kantorenmarkt via een kantorenkaart. Gemeten worden 238 kantoorlocaties groter dan 10.000 m² verhuurbare vloeroppervlakte (vvo) in de 50 belangrijkste Nederlandse kantoorgemeenten. In totaal gaat het om 11.000 gebouwen. Alle deellocaties worden gescoord op 57 indicatoren. Op elk van deze indicatoren zijn de locaties onderling gerangschikt van 1 tot 238. Zie voor uitgebreide toelichting de beschrijving op de website van (JonesLang LaSalle.)

Indicatoren:

- Ontwikkelingsstrategie kantoorlocaties
- Aanbod/opname ratio
- Hoogste score per gebiedstype
- Stijgers en dalers
- Ranking versus huurprijs
- Ligging, kwaliteit en markt & beleid
- Europese context

MKB-vriendelijkste gemeente

Het doel van dit tweejaarlijkse onderzoek is het vaststellen van een ranglijst van gemeenten met betrekking tot de kwaliteit van het ondernemersklimaat. Er is ook een verkiezing aan gekoppeld. Uitgevoerd door Lex Nova in opdracht van MKB Nederland, de Kamer van Koophandel en het Ministerie van Economische Zaken.

Gemeten worden:

- De tevredenheid van de ondernemers over de eigen gemeente (regelgeving, lokale belastingen, openbare voorzieningen en ondernemersvriendelijkheid)
- Het imago van de gemeente bij ondernemers buiten de gemeente (zo wordt aan deelnemende ondernemers gevraagd

welke gemeente behalve de eigen gemeente men het meest ondernemersvriendelijk vindt)

- De gemeentelijke communicatie en het gemeentelijke beleid met betrekking tot het midden- en kleinbedrijf (aan ondernemers wordt gevraagd of hun gemeente:
 1. een aanspreekpunt heeft voor ondernemers
 2. regelmatig investeert in voorzieningen ten behoeve van het bedrijfsleven
 3. structureel overleg voert met ondernemers
 4. specifiek beleid heeft voor het midden- en kleinbedrijf
 5. bedrijven ondersteunt met subsidies of stimuleringsregelingen
 6. op haar website informatie heeft voor ondernemers
 7. beleid heeft voor startende ondernemingen.
- De beleving van gemeentelijke lasten (prijs/kwaliteitsverhouding): (ondernemers geven een rapportcijfer over de prijs-kwaliteitsverhouding van gemeentelijke producten en belastingen, zoals OZB, rioolheffing, leges etc.

Toeristisch bezoek aan steden

De omvang en structuur van het (dag)toeristisch bezoek aan grote en middelgrote Nederlandse steden wordt in kaart gebracht door NBTC-NIPO Research (gezamenlijk initiatief van TNS NIPO en NBTC en Holland Marketing). Deelname door circa 30 steden.

Er wordt gemeten in een panelonderzoek (representatieve steekproef van 6 à 7.000 personen) als onderdeel van het Continu Vakantie Onderzoek (CVO). De respondenten wordt gevraagd aan welke steden in Nederland ze een toeristisch of recreatief bezoek hebben gebracht (zakelijk bezoek en bezoek aan familie of vrienden vallen buiten de tellingen).

Respondenten van het onderzoek geven elke meting c.q. kwartaal aan welke steden in de daaraan vooraf gaande drie maanden uit toeristisch oogpunt bezocht zijn. Als een stad om toeristische redenen bezocht is, wordt aanvullend gevraagd naar het aantal keren dat betreffende stad bezocht is, het gebruikte vervoermiddel, de ondernomen activiteiten, belangrijkste activiteit, bestedingen.

Beste woonomgeving

Jaarlijks onderzoekt het weekblad Elsevier alle gemeenten op een groot aantal punten die bijdragen aan een aantrekkelijke woongemeente. Dit leidt tot een rangorde. Uitgevoerd door Bureau Louter, in opdracht van Elsevier. Gemeten wordt in alle gemeenten (in 2013 waren dat er 408) en in alle buurten met minimaal 500 inwoners. Indicatoren:

- Basisvoorzieningen (o.a. aanwezigheid crèche, winkels voor dagelijkse boodschappen, huisarts en sportfaciliteiten)
- Plusvoorzieningen (o.a. culturele voorzieningen, horeca, ziekenhuis, hoger onderwijs)
- Arbeidsmarkt (werkgelegenheid)
- Groene en blauwe kwaliteit (aanwezigheid van bos, hei, strand en water)
- Rust en ruimte (lage bevolkingsdichtheid, geen files, ruim wonen, geen parkeerproblemen)
- Harmonieus leefklimaat (weinig overlast en misdaad, veilig verkeer en saamhorige bevolking)
- Bereikbaarheid (met auto en openbaar vervoer)

Woon aantrekkelijkheidsindex

De 50 grootste gemeenten worden jaarlijks beoordeeld en gerangschikt op een groot aantal punten (ca. 40). De resultaten hiervan worden gepubliceerd in een rapport. Een onderdeel hiervan is de woon aantrekkelijkheidsindex. Uitgevoerd door Atlas voor gemeenten.

Indicatoren:

- Aanwezigheid universiteit
- % vooroorlogse woningen: als % van de totale woningvoorraad
- Cultureel aanbod: Aantal podiumkunsten per 1000 inwoners
- Culinair aanbod, kwalitatief: Oordeel van restaurantgids Lekker en de Michelin gids (verwoord in een aantal culinaire kwaliteitspunten per 50.000 inwoners)
- Bereikbaarheid van banen (per auto en openbaar vervoer), gebaseerd op reistijden
- Veiligheid
- % koopwoningen
- Nabijheid natuurgebieden: Kortste reistijd tot diverse soorten

The Times Higher Education World University Ranking

De World University Ranking van het weekblad Times Higher Education wordt uitgevoerd in samenwerking met persbureau Thomson Reuters. De samenstellers kijken naar 13 indicatoren verdeeld over 5 thema's. Dat maakt deze beoordeling heel breed en gedragen door studenten en wetenschappers.

Indicatoren:

- Onderwijs (5 indicatoren)
- Onderzoek (3 indicatoren)
- Citaties (1 indicator)
- Innovatie (1 indicator)
- Internationale oriëntatie (3 indicatoren)

QS-World University Ranking

QS is al sinds 2004 bezig universiteiten te beoordelen en daar ranglijsten van te maken. De eigen definitie luidt: "QS World University Rankings®, an annual league table of the top 600 universities in the world, is arguably the best-known and respected rankings of its kind. Compiled by QS in close consultation with an international advisory board of leading academics, the rankings are widely referenced by prospective and current students, university professionals and governments around the world".

De ranking wordt uitgevoerd door Quacquarelli Symonds, een Brits bedrijf, gespecialiseerd in het stimuleren van internationaal onderwijs. Het is een meetlat langs ca. 800 universiteiten in de hele wereld. Van 400 wordt de individuele score bekend, de volgende 400 in groepen.

De indicatoren en hun gewicht voor de ranking:

- Academic Reputation (40%)
- Employer Reputation (10%)
- Faculty/student ratio (20%)
- Citations per faculty (20%)
- International faculty (5%)
- International student (5%)

Shanghai index- Academic Ranking of World Universities

De Academic Ranking of World Universities (ARWU) ook wel 'Shanghai ranking' genoemd, is een jaarlijks gepubliceerde lijst van universiteiten gerangschikt op de kwaliteit van het wetenschappelijk onderzoek aan die instellingen. Naast een algemene ranglijst worden ook ranglijsten per vakgebied gepubliceerd. De ranglijsten worden sinds 2003 jaarlijks samengesteld en gepubliceerd door de Jiaotong-universiteit van Shanghai. Sinds 2009 wordt de ranglijst gepubliceerd door de Shanghai Ranking Consultancy.

De Shanghai-ranglijst vergelijkt 1.200 hoger onderwijsinstellingen wereldwijd.

De indicatoren en hun gewicht:

- Quality of Education: Alumni of an institution winning Nobel Prizes and Fields
- Medals Alumni (10%) en Staff of an institution winning Nobel Prizes and Fields
- Medals Award (20%)
- Quality of Faculty: Highly cited researchers in 21 broad subject categories HiCi (20%)
- Research Output: Papers published in Nature and Science (20%)
- Papers indexed in Science Citation Index-expanded and Social Science Citation Index PUB (20%)
- Per Capita Performance: Per capita academic performance of an institution (10%).

CWTS Leiden Ranking

Een onderzoek onder 750 wereldwijde universiteiten.

De Leidse ranking beperkt zich tot het (nauwkeurig) meten van de citatie-impact en wetenschappelijke samenwerking op basis van publicaties die in het Web of Science database zijn opgenomen.

Het gaat om de volgende indicatoren:

- MCS (mean citation score). The average number of citations of the publications of a university
- MNCS (mean normalized citation score). The average number of citations of the publications of a university, normalized for field differences and publication year. An MNCS value of two

for instance means that the publications of a university have been cited twice above world average

- PP(top 10%) (proportion of top 10% publications). The proportion of the publications of a university that, compared with other publications in the same field and in the same year, belong to the top 10% most frequently cited.

Meer informatie:

[website](#)

[Keuzegids.org](http://www.keuzegids.org)

of typ onder-

staande link

in uw browser:

[http://www.](http://www.keuzegids.org/p1429)

[keuzegids.org/](http://www.keuzegids.org/p1429)

[p1429](http://www.keuzegids.org/p1429)

Beste Hogeschool van Nederland

Jaarlijks zijn er twee instanties die de onderwijskwaliteit meten van de hogescholen (en wo) in Nederland: Keuzegids en Elsevier met zijn special "Beste Studies". Een belangrijk verschil is dat de Keuzegids ook aandacht besteed aan ontevreden studenten en een bredere set beoordelingscriteria hanteert. Daarnaast gebruikt de Keuzegids cijfers over studiesucces en contacturen, plus de oordelen van deskundigen in het kader van de accreditatie van opleidingen. De Keuzegids is minder dan Elsevier op nieuwsaarde en de media gericht en pretendeert daarmee stabiele en betrouwbaarder te zijn. De studentenoordelen wegen zwaarder mee nadat een selectie is gemaakt uit de vragen en thema's. Klagers en tevreden studenten wegen even zwaar.

De Economische Agenda Leidse regio bestaat uit de volgende speerpunten:

- Economische structuurversterking
 - o Clusterontwikkeling Life Sciences en Health
 - o Clusterontwikkeling Vitaliteit
- Startend ondernemerschap
 - o Binden van jonge starters en talenten uit het onderwijs
 - o Zzp'ers faciliteren in huisvesting (in navolging succes Area071)
- Onderwijs arbeidsmarkt
 - o Optimaliseren van het stage-aanbod
- Regiomarketing en acquisitie
 - o Branding Leidse regio
- Vestigingsklimaat (randvoorwaarde)
 - o Samenhangend aanbod van detailhandel en van werklandschappen
 - o Bereikbaarheid en leefbaarheid van de economische 'hotspots'
 - o Binden van buitenlandse werknemers/woonklimaat

Dit is een uitgave van Programmabureau Economie071
www.economie071.nl
Volg ons op Twitter @economie071

© januari 2015

Onderzoek	Blaauwberg
Vormgeving	Café Correct
Illustratie	ARTvertisements
Oplage	1.000

